

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Viborg Domkirke fortryller mange med Skovgaards kalkmalerier.
(Læs iøvrigt bladets spidsartikel side 131).

Kammeraternes Hjælpefond

Stiftet 1945

Henvendelse om hjælp i henhold til fondens fundats rettes til kontorchef, cand.jur. Hans Andersen, Sløsevej 19, 4894 Øster Ulslev. 53 86 55 59.

Henvendelse ang. feriehjemmet på Kegnæs rettes til overlærer Preben Feddersen, 5874 Lunde-borg, Hesselager. 62 25 14 77. (Der er 7 senge). Feriehomeets adresse er: Flejmosen 4, Østerby, 6470 Syd-Als, Als. 74 40 53 42.

Tilsynsførende: Ejler Mortensen, Nørregade 6, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 17 04.

Medlemmer: Iflg. fundatsen paragraf 4 kan som medlemmer af fonden kun optages danske statsborgere, der grundet aktiv indsats i frihedskampen i besættelsestiden har været indsat i danske eller tyske fængsler eller i danske eller tyske fange- eller koncentrationslejre.

På fondens møde den 24. september 1977 besluttedes det, at fondens virksomhed især skulle samles om at videreføre feriehjemmet på Kegnæs, at videreføre bladet »Pigtraad« og at søge sikret, at 4. maj fortsat højtideligholdes i Ryvangen.

Forretningsudvalget:

Formand: Kontorchef, cand. jur. Hans Andersen.

Sløsevej 19, 4894 Øster Ulslev. Tlf. 53 86 55 59.

Næstformand: Civilingeniør Mogens Dyre,

Kærvej 14, 6400 Sønderborg. Tlf. 74 42 86 26.

Kasserer: Skrådermester Povl Brandt, Glerupvej 19, 2610 Rødovre. Tlf. 42 91 13 72. Giro 1000 780.

Sekretær: Skoleinspektør Johs. Fosmark, Chr. Winthers Vej 1, 8600 Silkeborg. Tlf. 86 81 07 09. Giro 1000 780.

Overlærer Preben Feddersen, Caroline Amalievej 11, Lunde-borg, 5874 Hesselager. Tlf. 62 25 14 77.

Den øvrige bestyrelse består af:

Kontorchef Niels Christian Andersen
Volmersvej 5, 6330 Padborg
Tlf. 74 67 31 53

Sektionschef Hans Bøjlund
Påbyvej 36, 6000 Kolding
Tlf. 75 56 90 49

Direktør Gunnar Jespersen
Gullestrupvej 7, 7400 Herning
Tlf. 97 12 11 84

Direktør Bernth Johannesson
Jacobs Allé 16, 2. th.,
1806 Frederiksberg C
Tlf. 31 31 86 86
Sommer 42 30 64 58

Læge Axel Jørgensen
Duebrødvej 14, 9000 Aalborg
Tlf. 98 10 15 80

Oberst Kresten Kjeldsen
Tingagerhjemmet, 5750 Ringe
Tlf. 62 62 31 63

Tandtekniker Leo Kæraa
Dalsvinget 1, 8270 Højbjerg
Tlf. 86 27 04 28

Herreekviperingshandler
Carl Otto Larsen,
Lærkevej 6, 6440 Augustenborg,
Tlf. 74 47 11 60

General Fl. Bussenius Larsen
Lundsgårdsvej 16, 4180 Sorø
Tlf. 53 63 59 20

Forvalter Axel Lauritzen
Lundtofteparken 42, 2. tv., 2800 Lyngby
Tlf. 42 88 12 42
Sommer: 42 65 05 11

Overbetjent Ejler Mortensen
Nørregade 6, 6440 Augustenborg
Tlf. 74 47 17 04

Redaktør Johs. Rasmussen
Ømkulevej 9, 7100 Vejle
Tlf. 75 82 65 72

Provst Poul Riis
Hostrupsgade 9, 4200 Slagelse
Tlf. 53 53 35 34

Maskinmester H.P. Skjoldborg
Skovbrinken 9, 6400 Sønderborg
Tlf. 74 42 57 07

Fhv. bestyrer
Solveig Skjøtt
Dalsø Park 128, 3500 Lille Værlose
Tlf. 42 48 56 74

Fangesammenslutningens Rekreattionsfond

Fonden, der er stiftet af SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45, yder støtte til rekreationsophold for tidligere fanger og andre invaliderede fra frihedskampen.

Ansøgningsskema kan rekvireres hos formanden: Jakob Jensen, Højager 12, 3230 Græsted, eller i de enkelte foreninger. Der kan bevilges støtte på indtil 75 pct. af rekreationsopholdets samlede pris, dog max. kr. 4.000.

Der ydes støtte til ophold på egentlige rekreationshjem, kuranstalter, sanatorier etc. Til ophold af mere feriemæssig karakter kan der ikke bevilges støtte.

Ansøgningsskemaet skal ved indsendelsen være udfyldt således, at samtlige spørgsmål er besvaret. Den i skemaet nævnte dokumentation skal være bilagt. Originale bilag vil blive returneret sammen med besvarelsen.

Da bevilgede beløb ikke kan udbetales til ansøgeren, men kun til rekreationsopholdets arrangør, må skemaet indsendes i så god tid, at svaret kan være fremme, inden betaling for opholdet skal finde sted. Det må påregnes, at behandlingen af ansøgninger i fondens bestyrelse tager omkring 14 dage.

Neuengamme Foreningens Rekreations- & Hjælpekasse til fordel for Frihedskampens Ofre

Adresse: c/o Frihedsfondens kontor, Æbeløgade 1, 2100 København Ø.

Midlerne fra salg af frimærker med overpris, til fordel for frihedskampens ofre og deres minde, udgivet i anledning af 40 års dagen - 4. maj 1985, uddeles til rekreations formål eller -hjælp i særlige trangstifælde. Beløb kan søges af danske statsborgere, der er - eller vil kunne anderkendes - i henhold til lov om erstatning til besættelsestidens ofre § 1a.

Anmodning om ansøgningsskema sendes til ovenstående adresse.

Bladet

Pigtraad- Gestapofangen

ABONNEMENT, BLADREGNSKAB OG ANNONCER

Jens Erik Finderup
Gadstrupparken 3
4621 Gadstrup
42 39 09 91
Giro 9 31 54 54

Årsabonnement 100.- kr.
Udenfor Skandinavien betales
et portotillæg på 100.- kr.

Eventuelle fejl i besørgelsen af
bladet rettes hurtigst muligt
ved henvendelse til udleve-
ringspostkontoret.

REDAKTION

Johs. Fosmark
(ansvarshavende)
Chr. Winthers Vej 1
8600 Silkeborg
86 81 07 09

Kaj Christensen
Præstegårdsvænget 16
5210 Odense NV
66 13 80 10

TRYK

Fjerritslev Avis Offset

INDE I BLADET:

Årets julehilsen.....	131
Julen derhjemme	132
Julehilsener.....	134
Runde dage	135
Winston Churchill.....	136
Transport af 826 norske officerer	136
Sådan var den danske Brigade	140
Socialministeriet under besættelsen	142
Et lys i Holocaust	143
Om at skælde ud	144
Foreninger 145-151	
Mindeord	151

De følgende numre af vort
blad udkommer 15/2 og 15/4
1994. Stof må være redaktio-
nen i hænde senest en måned
før.

Pigtraad - Gestapofangen

NR. 7

DECEMBER 1993

48. ÅRGANG

Organ for Kammeraternes Hjælpefond og S sammenslutningen af danske fanger fra Frihedskampen 1940-45

Buchenwald-klubben · Dachau-klubben · Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen
Landsforeningen Gestapo-Fangerne · Foreningen af Gestapofanger fra besættelsen · Hannover-Stöcken-gruppen
Horserød-Foreningen · Landsforeningen af kz-fanger fra Neuengamme
Ravensbrück-gruppen · Sachsenhausen-foreningen · Stutthof-foreningen · Theresienstadt-foreningen

Årets julehilsen skrives af
Biskop Georg S. Geil, Viborg

Det skete

Engang i middelalderen er man kommet til at regne nogle ganske få år forkert, da årstallet for Jesu fødsel i Betlehem skulle fæstnes. men bortset fra dét er det ganske tæt på, at det er nøjagtig 1993 år siden, verdens historie blev nulstillet. Historien blev delt over i et før de dage og et efter de dage.

Ud fra julebegivenheden i Betlehem orienterer vi os. Statsmænds fødsel og død og vore egne livs centrale begivenheder - alt sammen er det placeret ind i et eller andet årstal efter Kristi fødsel. Også når ateisten daterer et brev eller en check, sker det med et årstal, der er regnet efter det årstal, da historien blev delt over i to.

Evangelisten Johannes siger i *sit* juleevangelium, at »Ordet blev kød«. Det vil sige, at det, der skete, ikke kun skete i tankens verden, men i virkelighedens, i frydens, i nederlagens, i fortvivlelsens og i forrålsens verden.

Det skete i et bestemt døgn af historien. Ingen diskuterer, hvem der regerede det år, ulven åd Rødhættes bedstemor, eller da

Pallas Athene sprang frem af Zeus' pande. Ingen sætter årstal på romernes guder Jupiter og Mars - for de døde uden nogen sinde at have levet; de var symboler og ikke andet eller mere.

Men Ordet blev kød, mens Augustus var kejser i Rom, og Kvirinius var statholder i Syrien. Til syvende og sidst er det, fordi Gud blev menneske, alverden husker navnene Augustus og Kvirinius.

»Det skete i de dage...« indleder Lukas *sin* julebetretning. Det skete. Factum est, hedder det udtryk i den latinske oversættelse. Et faktum er det, noget ganske væsens-anderledes er det end myternes tidløse verden.

Navne og kulturer kommer - og siden går de igen. Engang vil fortænkte hoveder måske gruble over nogle af vore efterladenskaber (det er vel nogle plastic-stumper), der bliver fundet dér, hvor engang Washington og København og Moskva lå. Også til den tid vil man læse - og måske på et sprog, ingen endnu kender:

»Det skete i de dage, at der udgik en befaling fra

kejser Augustus... Og ordet blev kød...«

Alle, der er døbt på kristentroen, er både bundet og forpligtet på den. Ikke på fremmed tro, heller ikke på gammel nordisk gudet. Nordisk solhvervsfest var ikke glædesdage med øl og mjød og sul og fred og fryd og glæde. Alt det er noget ret sent, og det blev aldrig andet end en lille overklassens livsholdning.

Vore forfædres tro var en tung og dyster dødetro med angst for de døde, der var misundelige på de levende. Og når vinterens

uvejr tog til, var det de døde ridt, man oplevede. Derfor holdt man sig mest muligt indendørs, for livet var mørkt, og verden var ensom.

Men »det skete i de dage«. Da blev verden anderledes. Da gik én, Gud selv, ind i al menneskelig væren-alene.

Og dér blev han, og dér bliver han, til al historie er omme.

Derfor tør vi i *de* dage, der er *vore* dage, se frem mod jul med forventning og tak.

Trods alt.

Georg S. Geil

Jul m.m. 1944 - uden for pigtråden

At julen nærmede sig var der allerede i november 1944 mange tegn på. Vi var to veninder, Elna og Else, der også så tegnene, men vi negligerede dem. Ikke for at dæmpe vore børns juleiver, men på grund af den nagende uvisshed om vore ægtemænd. Vi anede ikke, hvor de var, ja end ikke om de overhovedet levede. Vi to havde lært hinanden at kende mere end ti år tidligere. Vi boede da i den samme by i Sønderjylland, men nu havde vi begge i de sidste fem år boet i København. Vi havde hver to børn. Elnas mand var gudfader til Elses yngste pige, og Elses mand var gudfader til Elnas søn.

AT VORE MÆND var med i modstandsbevægelsen, vidste vi selvfølgelig - også at det kunne medføre en vis risiko for deres familie. Begge mænd havde levet »under jorden« siden først i 1944, og var derfor kun lejlighedsvis sammen med familierne. Vi to så derimod hinanden ofte. På grund af spærretiden overnattede vi normalt hos hinanden med alle fire børn sammen.

Dette gjaldt i hvert fald indtil kort før Folkestrejken 1944, for da ansås det for sandsynligt, at Gestapo eftersøgte Elnas mand, og for ikke at løbe nogen risiko måtte hun og børnene en aften i huj og hast med en pålidelig taxamand køre til et forud fastsat sted i Nordsjælland med barnevogn, rest af rationeringskort, bleer, potte, madskåle, tøj o.s.v.

Med bopæl af varierende længde på mange forskellige steder - med og uden adgang til køkken o.lign. - varede denne

»landflygtighed« i mange måneder. Takket være utroligt hjælpsomme naboer og ovenboer kunne hun, når hun manglede noget fra hjemmet, blot ringe til dem - de havde nøgle til lejligheden - og få dem til at finde frem alt, hvad der var brug for og så aflevere det et aftalt sted.

Hendes mand blev iøvrigt taget af Gestapo 2/9, hvilket hun straks ad illegale kanaler fik at vide. Han fortalte Gestapo, at han var separeret og nu boede et helt andet sted, som de iøvrigt grundigt undersøgte, men uden at finde noget som helst af illegal karakter.

Alligevel brød de ind i lejligheden flere gange. Der var i den endnu nogle af hans sager, som de interesserede sig meget for, bl.a. sprættede de hans smoking og andet tøj op, tilsyneladende for at se, om der var skjult koder eller andet for dem. Skrivebordets og reolers indhold blev spredt over hele gulvet, og selv sengene var grundigt gennemgået.

Det var således såre heldigt, at Elna og børnene ikke boede hjemme, således at de i givet fald kunne være blevet brugt som pressionsgidsler i forbindelse med forhørene af manden.

Hun fik i øvrigt nogle uger senere af Røde Kors at vide, at han var sendt til Frøslevlejren og igen nogle uger senere, at han var deporteret til Neuengamme. Hun fik derefter fra anden side at vide, at hun roligt kunne flytte hjem, idet enhver mulighed for at blive udnyttet af Gestapo i forholdet til manden nu måtte anses for utænkeligt.

Meddelelsen fra Røde Kors om deportationen

endte således:

»Man skal oplyse, at efter de gældende Regler vil der ikke kunde tilskrives den Internerede, før denne har meddelt sig og opgivet sit Interneringsnummer.

Fra Dansk Røde Kors vil der til de Danske i Neuengamme blive sendt 3 månedlige Levnedsmiddelforsyninger saavel som nødvendige Beklædningsgenstande.«

At kun punktet om beklædningsgenstande - som utvivlsomt har reddet livet for et stort antal danske fanger - passede, vidste vi heldigvis ikke dengang og ventede derfor spændt - men også forgæves - på den omtalte opgivelse af interneringsnummer.

Dette med »gidseltagning« blev i uhyggelig grad tilfældet med Else. Hun levede heller ikke hjemme, men hos gode venner. Hun havde i øvrigt fået at vide, at hun i påkommende tilfælde skulle tage til Sverige, hvem hun i så fald skulle kontakte o.s.v.

Hun og manden havde af en eller anden grund aftalt at mødes i deres ubeboede lejlighed den 8/8. Uheldigvis blev de opdaget af en stikker, der boede i genbohuset, og inden de forlod lejligheden, var Gestapo der allerede og »tog sig af dem«.

Så kom for begge en forfærdelig tid. Da Elses mand, inden han skulle føres væk af tyskerne, ville tage noget tobak med sig, og han så, at det allerede var væk, udbrød han vredt: »Ikke alene har tyskerne taget vort land, nu har de også taget min tobak«. Tyskeren blev rasende og gav ham et ordentligt slag. Men så blev hans syvårige datter vred, for hen på tyskeren og råbte: »I skal ik-

ke slå min far!« Da de lidt senere gik med ham, fik Else lov til at blive hjemme hos børnene, men på betingelser.

Det var den berygtede kriminalkommissær Wiese, der ledede forhørene af dem. Else turde ikke bryde de dikterede betingelser af frygt for, at manden skulle blive skudt, hvilket Wiese jævnligt truede med. Hun fortæller derom: »Jeg blev i den kommende tid kaldt ind på Shellhuset ret ofte. Engang måtte jeg endda tilbringe to nætter derinde.

Det var et trist syn at se min mand med fodlænker på. Tiden gik til midt i december. Da blev jeg ringet op af Wiese, der fortalte, at han havde noget trist at fortælle mig. Jeg fik jo noget af et chok og troede, at de havde gjort alvor af truslen om at skyde min mand. Wiese fortalte dog, at han ikke var blevet skudt, men sendt til en koncentrationslejr i Tyskland.

Så var der da håb endnu! Det var fire måneder og fem dage efter det korte møde i vort hjem.

Vore to piger på et og syv år snakkede jo nu næsten hele tiden om jul. Min mor og bror kom rejsende fra Jylland for at holde jul hos os og hjælpe mig. Humøret var ikke højt. Jeg havde nemlig også to svogre under jorden i Odense, og kort forinden var min svoger og svigerinde her i København blevet sendt til Frøslev, og deres dejlige villa sprængt i luften. Hvordan kan man da tænke på jul under sådanne forhold? Men det er man jo nødt til med to børn.

Hvad gavepakker angik, så syntes den ældste datter, at vi skulle forsyne nogle af dem med gavekort, hvorpå der stod »FRA FAR«. Det blev tiltrådt. Og så købte vi

jo juletræ, stod i kø hos slagteren for at få en flæskesteg, o.s.v.

Jeg, der ellers ikke er religiøs, gik den 24. i kirke om eftermiddagen. Jeg sad og tudede hele tiden, men jeg har nok tænkt, at det måske kunne hjælpe, at jeg tog derhen.»

Hos Elna var julestemningen på samme lave niveau. Hendes mor kom herover fra Sønderjylland for at hjælpe med til - for børnenes skyld - at gennemføre julen på vanlig vis med pynten af juletræ, indpakning af gaver, køb af julemad o.s.v.

På grund af de besværlige trafikforhold havde hun ikke set børnene siden julen 1943, da pigen kun var syvotte måneder, og var jo spændt på, hvordan de havde udviklet sig og ikke mindst på pigens evne nu til at gå og til at tale. Begge dele fik hun demonstreret lige efter sin ankomst.

Børnene så jo næsten hver dag deres legekammeraters fædre cykle til og fra arbejde. Drengen havde engang udspurgt sin mor om deres far. Derfor havde hun sat et fint foto af ham op på en lav reol og havde til sin glæde set sønnen trække lille søsteren hen til reolen og med stolthed sige: »Se Dida - det er vores far.«

Nogle dage senere kom mormoderen. Det første, Dida gjorde, da de havde hilst på hinanden, var at trække sin mormor hen til billedet og sige »Se, se, BAR!« Så havde hun da demonstreret, at hun både kunne gå og tale - omend i begrænset omfang.

I julemiddagen deltog en ven af familien, der også var under jorden. Han havde endda gaver med til børnene, som foregaves at være fra deres far. Sønnen bevarer stadig med glæde den flotte Zoneredningsstation med ambulancer, som han da fik.

Julen blev trods alt overstået i begge familier, og mormødre med flere

rejste hjem, så det blev atter hverdag med uvished og venten. De gensidige besøg blev genoptaget. - Men så skete der noget! En sen morgen var Else og hendes børn ved at tage deres overtøj på for at tage hjem efter natopholdet. Da kom postmanden med et åbent postkort med tysk frimærke på og skrevet på tysk. Afsenderen var anført som »Schutzhäftling 67.065. B.B.5. Sangerhausen«. Frimærke (6 Pf.) var tydeligt stemplet SANGERHAUSEN 16.1.45., og skriften var Elnas mands. Else blev selvfølgelig, medens Elna læste op. Det var skrevet 21/12 og meddelte, at han var i en lejr i Tyskland, at han havde det godt og derefter f.s.v. angik pakker, kunne de sendes gennem Røde Kors. Særligt ønskværdigt var tobak og levnedsmidler. Så fulgte en masse ønsker for julen og det nye år, og om hvor hyggeligt fremtiden skulle være for dem o.s.v.

Allernederst på det tætskrevne kort stod: »Morten grüsst« (det var Elses mand). De to mænd var kommet til Tyskland på forskelligt tidspunkt, men nu var de altså af en eller anden grund sammen og i Sangerhausen.

Deres koner græd nu af lykke og lettelse og blev enige om, at denne forsinkede julehilsen skulle fejres. De fire børn blev overladt til hjælpsomme mennesker, og de tog så med linie 14 ind til Nørreport for på BOTANIQUE, der flere gange tidligere havde været illegalt familietræffested, at fejre julehilsenen med en hyggelig frokost.

- Det var sidste livstegn fra Tyskland. Elses kom få dage senere.

Men midt i april var det Else, der kunne fortælle Elna, at begge deres mænd levede endnu. Hun var nemlig af Røde Kors

kaldt ud til Frihavnen, hvor et lazarettog med hendes mand ombord, ventede på overførsel til Sverige. Hans højre fod var så hårdt angrebet af Flegmone, at amputation af den måtte forudses.

Hun kunne derefter meddele Elna, at hendes mand sandsynligvis ville komme gennem Danmark til Sverige med en anden sygetransport. Det var rigtigt, og et par dage efter blev hun ringet op fra Padborg, Haderslev og Fredericia om, at han var på vej. Hun tilbragte derfor adskillige timer i Frihavnen i håb om at se manden, og den 17. lykkedes det endelig. De måtte ikke tale sammen, for nu havde tyskerne forbudt kontakt mellem tog og »tilskuere«.

Hjælpsomme sygeplejersker m.fl. formidlede imidlertid den nødvendige kontakt. Da færgen så endelig dampede af, kunne hun drage et lettelsens suk. Hun siger selv derom: »Det var en befriende fornemmelse at se færgen sejle afsted med min mand ombord på vej til frihed og sikkerhed!«

Else og Elna

**Den som leder
efter bekymringer,
finder dem
som regel.**

A·P·MØLLER

Jule- og Nytårshilsener fra foreningerne

Landsforeningen, Gestapofangerne Aarhus afdeling	Landsforeningen Erhvervshæmmede fra Frihedskampen
Erhvervshæmmede, Omegnsafdelingen	Dachau Klubben
Erhvervshæmmede, Esbjerg afd.	Erhvervshæmmede, Sydøstjysk afd: SEF.
Erhvervshæmmede, Odense afd.	Erhvervshæmmede, Sjællands afd.
Erhvervshæmmede, Aalborg afd.	Erhvervshæmmede, Århus afd.
Frihedskampens Erhvervshæmmede Sydfynsk afdeling	Foreningen af Gestapofanger fra Besættelsen
Landsforeningen Gestapofangerne Randers afdeling	Landsforeningen Gestapofangerne Sjællands afdeling
Landsforeningen Gestapofangerne	Hannover-Stöcken gruppen
Horserødforeningen	Neuengamme-Foreningen
Sachsenhausen-Foreningen	Sachsenhausen-Foreningen, Odense afd.
Stutthof-Foreningen	Theresienstadt-Foreningen
Landsforbundet af Buchenwaldklubber	Buchenwaldklubben, Nordjylland
Bernadottegården i Roskilde	Sammenslutningen af Danske Fanger fra Frihedskampen 1940-45
Ravensbrück-gruppen	»Tårn 5 kommando«

Personlige jule- og nytårshilsener

Edith og Freddy Haxvig Gransangervej 5, 3390 Hundested		E. Jakob Jensen, Græsted
Grethe og Chresten Karstensen, Haderslev		Anna og Axel Lauritzen, Lyngby
Lykke og J.E. Finderup Gadstrupparken 3, 4621 Gadstrup		Peter Møller Madsen Sjælør Boulevard 12, 2.tv., København SV
Solveig Skjøtt, Værløse		Birthe Laugersen, Snerlevej 27, 7900 Nykøbing Mors
Anna Ø. og Alex Binnebalte Bakken 10, Nors, 7700 Thisted	H.C. Henriksen Nøvlingparken 2, 9260 Gistrup	Svend Bjerring Larsen Duevej 122, 4 Th, 2000 Frederiksberg

Runde dage

Ved
**P. Feddersen,
Lundeborg**

5874 Hesselager,
tlf. 62-25 14 77

K. M. Larsen, Skottegården 46, 2770 Kastrup. 75 år den 1. januar.

Zygmunt Gross, Randersgade 65, 2. th., 2100 København Ø. 70 år den 2. januar.

Aksel Edgar Svendsen, Reberbanegade 27, 3., 2300 København S. (Buchenwald). 75 år den 2. januar.

J.P.E. Lundemann, Ørnevej 17, 2600 Glostrup. 80 år den 5. januar.

Cornelius Olsen, Kollerupparken 39, 2665 Vallensbæk Str. 70 år den 7. januar.

Peter Lidegaard, Nørgaardsvej 13, 7600 Struer. 70 år den 10. januar.

Knud Paulsen, Julsøvej 380, 8240 Risskov. 70 år den 13. januar.

Harald Aksel Jørgensen, Vornæsvej 33, 5700 Svendborg. 75 år den 14. januar.

Albert Rasmussen, Rugbjergvej 97, 8260 Viby J. (Buchenwald). 75 år den 14. januar.

Edmund Kjeldsen, Thurøgade 12, 5000 Odense C. 70 år den 19. januar.

Abraham Segel, Fiskerivej 91, Nr. Vorupør, 7700 Thisted. 80 år den 19. januar.

Børge Jacobsen, Vilh. Topsøesvej 7, 2500 Valby. (Neuengamme 60.810). 75 år den 22. januar.

Oda Ryberg, Alléen 209, Ormslev, 8260 Viby. 75 år den 26. januar.

Bruno Gertsen, Eversvej 4, 1. th., 2000 Frederiksberg. (Buchenwald). 75 år den 27. januar.

Børge Wall, Stubbekøbingvej 36, 4840 Nr. Alslev. 75 år den 28. januar.

Edel Christensen, Hvedevænget 2, 9000 Aalborg. 70 år den 30. januar.

Hans F. Hansen, Banely 21, 4700 Næstved. 75 år den 31. januar.

Jørgen Diedrichsen Christensen, Kummelfort 46, Kollund, 6340 Kruså. (Buchenwald). 80 år den 1. februar.

Willy Linhave, Uffesvej 8, 8260 Viby J. (Buchenwald). 80 år den 1. februar.

Vagner E. Petersen, Annebergvej 6, lejl. 31, 9000 Aalborg. 90 år den 1. februar.

Rita Meyer, Lindegaardsvej 9, 1. sal, 9900 Frederikshavn. 70 år den 2. februar.

Otto Andersen, Kongelundsvej 310, 2770 Kastrup (Buchenwald) 80 år den 4. februar.

Villy Nybo Nielsen, Rosenvangs Allé 210, 1. tv., 8270 Højbjerg. 75 år den 5. februar.

Børge Søderberg, Låsbybanke 14, 6000 Kolding. 80 år den 7. februar.

Inger Lembcke, Sjællandsgade 28, 8900 Randers. 75 år den 7. februar.

Orla Petersen, Birkevænget 11, 9850 Hirtshals. 75 år den 8. februar.

Folke Sørensen, Lundemarken 9, Sandby. 4520 Svinninge. 70 år den 9. februar.

Kaj Otto Petersen, Dr. Margrethesvej 15, 8200 Århus N. 80 år den 11. februar.

Henning Samuelsen, Bævervej 18a, 8270 Højbjerg. 70 år den 11. februar.

Otto Emil Kronborg, Spangvej 21, 8240 Risskov. 80 år den 12. februar.

Peter Svendsen, Østergade 29, 3250 Gilleleje. 80 år den 13. februar.

Chresten Stendahl, Rinddalen 33, 9550 Mariager. (Buchenwald). 75 år den 14. februar.

Anna Grethe Christiansen, Havelundsvej 27, 9830 Taars. 75 år den 15. februar.

Hans Schmidt, Jernbanegade 25, 6330 Padborg. (Neuengamme 54.485). 75 år den 16. februar.

Anders Amstrup, Oscar Bruunsvej 2 A, 1., 3050 Humlebæk. (Buchenwald). 75 år den 18. februar.

Herman Kornum, Engvej 19, 9400 Nørresundby. 75 år den 21. februar.

Ole Klinge Madsen, Strubjerg 50 B, 9400 Nørresundby. 70 år den 21. februar.

Harry Hasenkam, Østergårdsvej 6, 4340 Tølløse. (Neuengamme 51.867). 80 år den 23. februar.

Bent Knudsen, Nyborggade 11 B VII, 2100 København Ø. 70 år den 28. februar.

Oda Vierich, Vestavej 8, 9200 Aalborg SV. 75 år den 28. februar.

85 år

Redaktør Edvard Andersen fylder 85 år den 31. december.

Han startede sin løbebane som bladmand 1926 i Esbjerg og fortsatte som korrespondent til danske dagblade fra 1931 med bopæl i Hamborg og til dagbladet Politiken fra 1. juli 1931.

Efter flugt fra Tyskland virkede han fra Politikens redaktion fra 1935 til 1972.

Han var udsendt til Berlin under storbombardementernes sidste del af 1943.

Han har med Edv. Clausen under krigen skrevet bogen »Ordet fanger«. Den kom i 1945 og er en analyse af Det tredje Riges demagogi. Endvidere »Underjordisk Hu-

mor« (44-45), det illegale skrift »Hitler-Tysklands sidste dage« (udsendt 1943), »Korrespondentliv, da Hitler tog magten« (udsendt som Frihedsmuseets Venners årbog i 1980).

Han er tildelt republikken Italiens Riddertegn.

Redaktør af FV-bladet 1970-74. Efter den lange årrække med bopæl forskellige steder boede han i Skovgården i Klovborg, men bor nu i Vejle.

I årene i København fik vi et venskabeligt, positivt forhold til ham, og han har flere gange skrevet interessante artikler i vort blad.

F-k.

Winston Churchill på Grindsted Museum

Desuden Berlin-brandbombe, søværns-mine og vidunder-video

Afredaktør Edvard Andersen

Grindsteds fornemt indrettede og på sin vis enestående Frihedsmuseum, der er en afdeling under Grindsted Museum, og har til huse på byens Vestre Skole, udvides stadig. Den historiske samling, som er skabt af og med entusiasme videreført af skoleinspektør Erik Brandt-Christensen, rummer nu 5000 forskellige minder fra besættelses-årene. Flere kommer bestandig til.

I det forløbne år har man modtaget en ret utrolig bog-gave, hvor museums-gæsten ser Winston Churchills dedikation til den tidligere premierminister Sir John Hart i British Columbia (Forbundsstaten Canada). Winston Churchill besøgte i 1947 John Hart, og i hans følge var Lord Mountbatten. Under en middag for de to af 2. verdenskrigs berømte skikkelser overrakte Churchill værten en bog, der var skrevet af ham selv. Bogen rummer både Churchills og Mountbattens dedikation til John Hart. Hil-

senen lyder: Tak for indsatsen mod nazismen under krigen!

John Harts sekretær, Ruth, blev gift med danskeren Svend Åge Holm Sørensen, og hun fik den prægtige Churchill-bog som afskedsgave, da hun giftede sig og flyttede til Spanien. Ruth er i dag død, men Holm Sørensen lever. Under et Jyllands-besøg besluttede han også at ville se Grindsted-museet, og som blivende gave til museet medbragte han den skindindbundne Churchill-bog.

Intet under, at skoleinspektør Brandt-Christensen har givet bogen med Churchills navnetræk og hilsen en fin placering i den historiske samling.

Vidunder-video

Også på det museums-tekniske område er frihedsmuseet i Grindsted godt med. I lighed med Danmarks Frihedsmuseum i København har man i dag rådighed over det sidste nye på video-området. En særlig *Laser-Vision-Video*

plade rummer mange tusinde enkeltbilleder og tekster fra besættelsestidens Danmark, og ved blot at trykke på en knap kan man i en særlig »afspiller« fremdrage netop de billeder og den tekst, der ønskes.

Jo, der er unægtelig meget at se under besøg i Grindsted-samlingen. Og hele tiden kommer der nyt til. Her på det seneste ses også halvdel af en af de titusinder brandbomber, som de allierede flystyrker lod regne ned over Berlin. Det skete som bekendt efter, at Nazi havde bombet London, Coventry og andre engelske byer. De allieredes storbombardementer af Berlin indledtes fra efteråret 1943.

Grindsted-samlingen er iøvrigt ved at indrette en særlig plads til søværnet og flåden. I den forbindelse har Erik Brandt-Christensen fået lovning på en mine, som ligger i Frederikshavn. Herfra vil den - muligvis ved Falcks hjælp - blive transporteret til Grindsted.

Nyt mindesmærke over Krystalnatten

Fornylig blev et kæmpe-mindesmærke over Krystalnatten den 9. november 1938 i Tyskland afsløret i byen Paderborn.

Det er den 55-årige danske maler og grafiker Per Kirkeby, der har udført konstruktionen, som skal minde den tyske befolkning om jødernes skæbne for 55 år siden.

De næste runde dage er på vej

I 1994 bliver Frøslevlejren i begyndelsen af august 50 år, og det vil naturligvis blive fejret.

På Hjemmeværnsmuseet er planerne både for 1994 og 1995 allerede klar. I 1994 bliver der to jubilæumsudstillinger for Luftmeldekorpset og Flyvestationskorpset, som fylder henholdsvis 60 år og 40 år.

I 1995 bliver det modstandsbevægelsen og Hjemmeværnsforeningerne fra 1945, der bliver hovedtemaet.

Luftfoto af det nyrestaurerede 4. maj Kollegium i Aabenraa. Dobbeltbygningen i forgrunden er nyopført og rummer 24 etværelses lejligheder. Bagest i billedet ses til venstre eforboligen og til højre forsamlingsbygningen.

Nu gjaldt det: Hjemtransport af 826 norske officerer

Da tyskerne havde kapitulert, troede færdselsbetjent, ingeniør Erik Pontoppidan Sørensen, at det for hans vedkommende var slut med at deltage i hjælpeaktioner til Tyskland, og meldte sig til tjeneste i politiet igen. Her tog han imidlertid fejl.

I socialministeriets regi blev der også efter Tysklands kapitulation gennemført flere ekspeditioner til Tyskland, dels for at finde enkelte endnu ikke hjembragte danske og norske fanger, dels for at opspore danske gravsteder med kister og urner og få dem hjembragt.

Den første af disse efterkrigsekspeditioner, som Erik Pontoppidan Sørensen deltog i, fortæller han om i efterfølgende uddrag af hans erindringer. Ekspeditioner havde til opgave at hjemføre 826 norske officerer, der havde siddet i en krigsfangelejr i nærheden af Breslau. Norge havde ikke materiel til at gennemføre en sådan ekspedition og havde derfor anmodet Danmark om assistance.

Nordmændene havde allerede opnået de fornødne tilladelser hos de sovjetiske myndigheder, og ekspeditionen skulle derfor fremtræde som en norsk ekspedition. Ekspeditionen fik dog samtidigt til opgave - hvis det var muligt - at søge opsporet mellem 100 og 150 danske, der endnu skulle befinde sig i Tyskland, og som man ikke havde nogen efterretning om.

Torsdag den 24. maj 1945 startede konvojen fra Serum instituttet i København. Der var ingen vanskelighed med at få transporteret de norske officerer hjem, da man endelig fandt dem.

Derimod kom ekspeditionen ud for vanskeligheder og besværligheder af højst forskellig art, før de fandt dem. Om disse vanskeligheder og besværligheder, fortæller Erik Pontoppidan Sørensen med barok humor.

Kl. 14.30 startede konvojen fra Bergedorf og kørte ad hovedvej 5 mod Berlin. Ved demarkationslinien, der dengang var lidt øst for Ludwigs-lust ved landsbyen Grabow, var der et længere ophold, imedens vore norske ledere, advokat Hjort og kaptajn Bulukin forhandlede med russerne om at køre ind i russiske zone. Advokat Johan Hjort var nordmand og havde sammen med sin familie været interneret i Berlin under krigen. Kaptajn Bulukin var også nordmand og kaptajn i det canadiske luftvåben. Han var født i Rusland og talte flydende russisk.

Kl. 19.15 kørte vi ind i den russiske zone. Efter godt 1 times kørsel skulle vi over nogle vandløb, hvor broerne var sprængt bort. Her havde russerne bygget interimistiske broer af planker. Den første så noget primitiv ud og var temmelig smal; men vi kunne dog passere den med forsigtighed, uden at der skete noget. Den næste bro var endnu

værre. Den lå delvis under vandet og de øverste planker lå nærmest hulter til bulter. Mange af dem lå inde på flodbredden, så vi måtte igang med at reparere broen ved at lægge et lag planker oven på den eksisterende konstruktion. Vi var meget spændte på, hvad der ville ske, når det første køretøj skulle passere; men heldigvis gik det godt. Dette forsinkede os nogle timer, så vi nåede først frem til Berlins nærhed ved halvfemtiden om morgenen. Her gjorde vi holdt ved en skovstrækning i nærheden af Spandau, og sov et par timer i bilerne.

Om formiddagen, mandag den 28. maj, kørte de norske ledere og Bjarne Paulson ind for at prøve at finde ud af, hvor det danske gesandtskabspersonale befandt sig. Den danske gesandtskabsbygning lå i ruin. Det havde været Paulsons hensigt at kontakte de russiske myndigheder for at få tilladelse til at eftersøge danske og norske deporterede i den russisk be-

satte del; men Bulukin havde frarådet dette af hensyn til hjemtransporten af de norske officerer.

Imedens blev der nusset med bilerne, og nogle gik på »opdagelse« ind mellem buskene med en rulle toilet-papir i hånden. En af dem var lastvognschauffør Johan Lage. Han var stødt på et par russiske soldater, der havde trukket ham ind i en betonbunker, hvor de havde befalet ham at trække sine fine nye ridestøvler af, og så i øvrigt bedt ham om at forsvinde. Konradi fortalte, at der bag i hans bil lå et par sko, der var efterladt af prins Georg, da

han var på besøg i Friedrichs-ruhlejren. Dem optrådte Lage i på resten af turen.

Da Bjarne Paulson og nordmændene kom tilbage, havde de af russerne fået anvist følgende rute gennem Berlin:

Vi skulle køre ad Spandauer Strasse, vejen hvor vi holdt, og fortsætte ad Berliner Strasse, Aksen, gennem Brandenburger Tor, ad Haermann Gøring-Strasse, over Potsdammer Platz, ad Saarland Strasse og over Bell Alliance Platz ud til hovedvej 96 mod syd, hvor vi skulle »samle« op.

Erik Pontoppidan Sørensen

Kvindelige, smilende russiske soldater dirigerede trafikken

Det var et sørgeligt syn at se Berlin igen. Alle de store flotte bygninger og mindesmærker, som før havde præget bybilledet, var smadret eller udbrændt. Men i Unter den Linden var der, i anledning af De Allieredes sejrsparade, opstillet store tavler med drastiske russiske krigspropagandabilleder i stærke farver og kæmpestore billeder af Truman, Stalin og Churchill. I alle gadekryds stod der smilende kvindelige russiske soldater og dirigerede trafikken.

Ved Berlins bygrænse var der opstillet store tavler i stærke farver, der viste russiske krigshelte i dramatiske optrin. Også her var der smilende kvindelige soldater, der dirigerede færdselen.

Vi var nu kommet ud på autobanen, der var jævn og fin at køre på; men næsten alle broer var sprængt bort, så vejen pludselig forsvandt ud i den blå luft. Afmærkningen var meget dårlig. F.eks. stod der nogle steder kun nogle få olietønder med 3-4 meters afstand tværs over kørebanen, eller der var kun spændt et rødt bånd tværs over kørebanen ca. 20-50 meter før en 10-20 m dyb afgrund.

Specielt om natten var det aldeles livsfarligt at køre her, for der var ingen lys på disse afmærkninger. Der var heller ingen forsignaler eller advarsler ved sidste afkørsel om, at vejen var afbrudt længere fremme. - Vi måtte derfor flere gange vende og køre tilbage. Nogle steder var der lavet en midlertidig afkørsel og en omkørsel, som ofte var stærkt opkørt og næsten ufremkommelig for busserne. Mange af broerne, der førte over autobanen, var sprængt for at spærre kørebanen; men her havde russerne som regel ryddet en smal passage eller lavet en interimistisk omkørsel.

I en skovstrækning nær Cottbus havde der tilsyneladende været et stort slag. Her stod mange udbrændte og sønderskudte tanks. Alle træerne på et stort område var skudt over et par meter over jorden, d.v.s. i højde med tanksenes kanoner. Her skålede Maaløe og jeg, for her

havde Humberen kørt 10.000 km siden jeg overtog den som helt ny i februar.

Kl. ca. 3.30 gjorde vi holdt på autobanen ved en lav skovbevoksning i nærheden af Liegnitz. Nordmændene og Bjarne Paulson var kørt videre til Liegnitz for at finde de norske officerer.

Efter at have sovet nogle timer i bilen og have gjort et sparsomt morgentoilette - der var kun vand til barbering - gjorde jeg bilen klar og fik sludret lidt med de andre deltagere længere fremme i konvojen, imedens vi ventede på nærmere ordre.

Kørsel på autobanen

Da nordmændene og Paulson ved titiden kom tilbage, meddelte de, at officerer den 21. maj var ført fra Breslau og vestpå i retning mod Torgau. Da man ikke var sikker på at finde de norske officerer i Torgau, blev det besluttet at lade konvojen blive på autobanen og sende »Spejdere« ud først. Jeg skulle følge efter nordmændene, der kørte i en engelsk militærbil, en såkaldt Scout, så jeg kunne køre tilbage og hente konvojen, når vi fandt de norske officerer. Konvojen skulle så i mellemtiden køre tilbage ad autobanen og holde ved det sted, hvor hovedvej 87 mellem Lübben og Luckau skærer autobanen.

Vi startede kl. 11.30 og kørte tilbage ad autobanen; men ved Cottbus var vi i tvivl om, ad hvilken vej officererne var kørt mod Torgau; så nordmændene foreslog, at vi skulle køre hver sin vej. Maaløe og jeg skulle køre videre ad autobanen til hovedvej 87 over Herzberg og Torgau. De ville så køre ad hovedvej 169 over Senftenberg. Vi skulle mødes ved bykommandanten i Torgau.

Russisk løjtnant blev vejviser

Da vi mente, at nu måtte vi nok være i nærheden af det sted, hvor vi skulle dreje fra, var vi noget i tvivl om, at vi kunne finde den rette vej, for vejskiltene var enten fjernet eller malet over med russiske bogstaver. Det russiske kunne vi ikke klare, ikke engang hovedvejsnumrene kunne vi læse. Men som nøden var

størst, var hjælpen nærmest. Ved den næste afkørsel, der skulle vise sig at være afkørslen til hovedvej 87, stod der, tilsyneladende helt umotiveret en gammel sofa med rødt plysbetræk under en stor haveparasol. I sofaen sad der en ensom russisk løjtnant. Han kunne nogle brokker tysk, så ham spurgte vi om vej. Nu var det så heldigt, at han netop havde orlov, og gerne ville en tur til Torgau. Det sagde han i hvert tilfælde. Så han kørte med og viste vej.

Dansk snaps »für Frauen«, sagde russeren

Kort tid efter gjorde vi holdt for at spise frokost. Vi bød ham på mad og en ca. 40 grader varm snaps. Han syntes åbenbart, at vores snaps ikke var stærk nok, for han sagde noget i retning af »für Frauen«. Det mente Maaløe, at vi kunne råde bod på, for han havde i sin medicintaske noget rent alkohol. Han mixede så en drink i et tandkrus fyldt halvt op med rent alkohol og resten akvavit. Russeren gibbede en gang og sagde »dubra«. Den var åbenbart stærk nok for ham. Da vi kørte videre, ville han gerne høre radioen, og der skulle skrues op for fuldt drøn. Han var meget imponeret af, at vi havde radio, der kunne spille musik i bilen. Det havde han aldrig oplevet. Men det varede ikke længe, så snorksov han, og det blev han ved med lige til vi nåede en russisk kontrolpost midt i Hertzberg, så måtte vi ruske liv i ham. Vagten dér kunne ikke ret meget tysk. De ville have os med til »kommandantyr«. Men vores ven fortalte dem en hel masse på lallende russisk. Så lo de, og vinkede os videre, og han snorkede videre.

Nordmændene var endnu ikke kommet, da vi nåede Torgau. I ventetiden kørte vi lidt rundt i byen, jeg havde jo været i Torgau et par gange under krigen. Vi var inde på den tankstation, hvor vi plejede at komme. Den var fuldstændig splittet af af russerne. Papirer, skuffer, smadrede møbler og knust glas flød overalt. Vi var også inde på det hotel, hvor jeg er par gange havde boet. Det så også forfærdeligt ud. På gulvet i

gangene lå der et 10-15 cm tykt lag af gammelt tøj, og i alle døre var den nederste fyldning sparket ud. Oppe på et lille kvistkammer fandt jeg værten og hans kone. De var på randen af et nervesammenbrud. De fortalte, at konen var blevet voldtaget flere gange, og russerne havde plyndret alt hvad de ejede, indbo, mad og tøj. De havde kun det tøj, de gik og stod i, en seng og en stol. Jeg gav dem lidt mad, for de havde altid været så hjælpsomme over for os.

På gaden så vi et par fulde russere, der standsede en dreng, der kom cyklende. De huggede hans cykel og jog ham væk. Så trak de cyklen hen til en trappesten for at komme op på den, hvorefter de slingrede hen ad fortovet. Det havde de sikkert aldrig prøvet før. Der kom også en åben personbil susende, helt fyldt med russiske soldater, der var i løftet stemning. De sang for fuld hals, dyttede konstant og slingrede fra den ene side af gaden til den anden.

Det var imidlertid blevet aften. Vor russiske ven inviterede os på middag i officersmessen på kasernen, hvor også kommandanten havde til huse. Selv om man åbenbart havde afsluttet serveringen, havde han overtalt kantinepersonalet til at servere for os. Vi blev placeret ved et bord med en dug, der var fuld af sovse- og rødbedepletter, men som serveringsdamen vendte med en mine, som om hun forventede, at den var blændende hvid på den anden side; men ak!

Vi fik serveret ravioli med kartofler og hvid meldyppe, der var blevet kold, for det var åbenbart flere timer siden, man havde spist. Hertil blev der serveret vodka i slanke, kantede blomstervaser, plus et glas postevand. Det sidste var aldeles nødvendigt, for vodkaen havde en alkoholprocent på 76. Russerne nød det, som vi andre nyder portvin. Da vi havde spist, kom der en halv snes russiske officerer og hilste på os. De slog sig ned ved vores bord. Nu kom der mere vodka på bordet, og det varede ikke længe, før der blev sunget og slået på skulderen.

Russerne var meget venlige og meget interesserede i at komme i kontakt med os. Der blev talt tysk, engelsk og russisk i lystig forvirring.

Ved 22-tiden kom nordmændene tilbage og fortalte, at de nu havde fundet de norske officerer på en flyveplads ved Leipzig, så vi måtte i hast løsrive os fra selskabet, og begive os på vej tilbage til konvojen sammen med nordmændene.

Hit med uret

Da vi kom til det store kryds i Hertzberg, blev vi standset af to russiske vagtposter. Nordmændene skulle, ledsaget af den ene af vagtposterne, hen til bykommandanten for at forklare vort forehavende. Imedens sad Maa-lø og jeg i bilen og hørte radio. Da vi havde siddet lidt, kom den anden vagt hen til bilen og gjorde tegn til, at jeg skulle rulle vinduet ned, hvorefter han pegede på mit armbånds-ur, og gjorde tegn til, at jeg skulle aflevere det. Jeg protesterede, men han trak sin pistol, så jeg gav ham modvillig uret.

Lidt senere kom han igen hen til bilen, og gjorde tegn til mig, at jeg skulle stå ud af bilen. Jeg husker tydeligt hans ansigt. Han var udpræget mongol med udstående kindben og spidsfilede hjørnetænder, han stank af sved og hvidløg. Jeg vil anslå ham til at være kirgiser. Jeg har læst et eller andet sted, at de har spidsslebne hjørnetænder. Han havde rang af underofficer. Da jeg kom ud af bilen, trak han sin pistol og pegede på min pistol og sagde: »Pistolet nix«. Jeg måtte aflevere min pistol, og så gjorde han mig forståelig, at jeg skulle holde hænderne i vejret. Han førte mig nu om bag en hæk, hvor der stod en skurvogn. Jeg var noget betænkelig ved situationen. Jeg havde gentagne gange sagt meget højt, at jeg var »sujusnik kapitejn«, det skulle betyde »allieret kaptajn«. Men han rystede hver gang på hovedet og sagde: »Tyska«.

Jeg må lige indskyde, at jeg bar en mørkeblå CBU-uniform med bælte og skrårem, og havde International Røde Kors armbind på den ene arm og et hvidt armbind med

Dannebrog på den anden arm. Jeg lignede hverken en englænder eller amerikaner, så det var vel tilgiveligt, at han troede, at jeg var tysker. Han gav mig nu ordre til at tage min livrem med skrårem af. Skråremmen smed han ind i buskene, og livremmen tog han på, og jog mig tilbage til bilen.

Kampen om et armbånds-ur

Efter lang ventetid kom nordmændene tilbage, og Bulukins råbte: »Så tjører vi!« Men jeg råbte tilbage, at jeg havde et problem. Da Bulukins hørte, hvad der var sket, blev han aldeles rasende. Han råbte, da nærmest skreg: »Han har taget DIT YY-YRR«, og så vendte han sig mod russeren, der greb efter sin pistol, der var stukket ind ved reværen på hans uniformsjakke. Bulukin slog til pistolen, så den fløj hen ad brostenene. »Så er det til kommandanturen«, sagde Bulukin, og så marcherede vi alle fire plus den slukørede russer hen til kommandanturen, der lå et par hundrede meter borte.

I mellemtiden havde jeg fået mit ur, min pistol og livrem igen. Kommandanturen var i en stor skolebygning. Da vi kom ind i aulaen, råbte russeren noget til vagtposten, der derefter pegede på os med sin maskinpistol; men Bulukin råbte meget højt på kommandanten. Et øjeblik efter kom kommandanten, der havde rang af oberst, ned i tøfler og med åbenstående uniformsjakke. Kirgiseren brugte en forfærdelig mund henvendt til kommandanten, men denne lod som om han ikke hørte, hvad han sagde og henvendte sig til Bulukin. Da obersten havde hørt Bulukins forklaring, vendte han sig om mod mig og sagde en hel masse på russisk, som jeg ikke forstod et ord af, men Bulukin oversatte det til at være en dyb beklagelse af, at en allieret officer var blevet så dybt krænket af en af hans mænd.

Til Sibirien som straf

Obersten sagde derefter, at misdæderen skulle blive straffet meget hårdt. Om jeg ønskede det, ville han blive skudt straks. Jeg udtrykte no-

get i retning af, at krigen havde kostet blod nok, hvorefter obersten bedyrede, at manden i hvert tilfælde skulle få mindst 10 års tughus, og derefter blive sendt til Sibirien. Derpå vendte obersten sig om mod kirgiseren, skældte ham ud og rev epauletterne af ham. Bulukin takkede på mine vegne, hvorefter vi tog hjerlig afsked med obersten, med kys på begge kinder og klap på skulderen. Vi gik så tilbage til bilerne, og jeg fandt skråremmen i buskadset. Seletøjet havde jeg lånt af min bror Harry, så det havde jo været kedeligt ikke at kunne levere det tilbage.

Vi kørte nu videre i nattens mørke, og ca. 40 km senere, i Luckau, blev vi igen standset. Denne gang var det to kvindelige russiske soldater. De forlangte at se papirer på »maskin«, det hedder en bil vist på russisk. Jeg havde ingen papirer på bilen, men havde i konsulatet i Hamborg fået en skrivelse på russisk, hvori der stod, at jeg var ingeniør i socialministeriet i Danmark, medlem af en mission, der havde til opgave at hjembringe danske og norske deporterede fra Tyskland, samt at jeg havde ansvaret for køretøjerne, der var dansk ejendom. Den viste jeg dem, men det forstod de tilsyneladende ikke noget af.

Heldigvis kom Bulukin os til hjælp. De havde kørt et stykke bagefter os. Han måtte igen til den stedlige bykommandant sammen med den ene af vagtposterne. Imedens stod den anden vagtpost og pegede på os med sin maskinpistol. Men det varede dog ikke ret længe, før hun tøede lidt op, da vi startede med at byde hende en cigaret og senere et stykke chokolade. Det viste sig, at hun kunne tale lidt tysk, så vi blev helt gode venner, inden nordmændene kom tilbage. For da vi skulle til at køre igen, kom hun hen til mig, så mig dybt i øjnene og sagde, at jeg skulle komme igen kl. 6, så havde hun fri. Hun var ellers »lækker«. Hun stank af sved og håret var fuld af avner og bygskæg, og så var hun iøvrigt godt beskidt. Men for ikke at såre hende, lovede jeg at gøre, hvad jeg kunne for at komme. Jeg håber ikke, hun står og venter endnu.

En lille times søvn

En halv snes km længere fremme nåede vi autobanen, hvor konvojen nu holdt, klokken var da 4.15. Vi fik kun en lille times søvn. Allerede kl. 6 stillede den norske sømandspræst, pastor Conrad Svendsen, der var en festlig fyr, i marineløjtnantsuniform med en stor tromlepistol hængende ved bæltet, sig foran konvojen og gav signal til afgang ved at skyde et skud i luften. Vi kørte tilbage til Torgau, hvor vi gjorde holdt ved den russiske kaserne et par timer.

En russisk soldat sagde det med blomster

Finn Nielsen har senere fortalt, at han, da vi holdt i Torgau, havde en morsom oplevelse. Han havde stået på fortovet ved sin bil og var ved at tænde en cigaret, da en russisk soldat ville passere. Finn Nielsen bød ham en cigaret, som han tog. Russeren havde et øjeblik stirret forbavset på Finn Nielsen og var så uden tøven gået ind i huset, de holdt udfor og havde snuppet en vase med blomster, som stod i vinduet, og overrakte den til Finn Nielsen.

På den sidste strækning fra Torgau til Leipzig, der lå i den britiske zone, var der en del tyske flygtninge, der søgte bort fra den russiske zone med deres få ejendele læsset på trækvogne og i barnevogne. Der var ingen cykler, dem havde russerne taget fra dem.

Vi passerede zonegrænsen ved et lille vandløb, der hedder Mulde tæt ved Leipzig. Her havde russerne spændt et sejl ud over vejen, hvorpå der stod »WE GREET THE SOLDIERS OF AMERICA, GREAT BRITAIN AND FRANCE«. Nogle få kilometer længere fremme kom vi til flyvepladsen ved Leipzig, hvor de norske officerer befandt sig.

Det var et særpræget syn at se de norske officerer i deres slidte uniformer og med det norske flag i spidsen komme marcherende over imod den lange række af busser og kølebiler. De indtog begejstret deres pladser, og kort efter rullede den største del af konvojen med de 826 norske officerer under ledelse af Finn Nielsen mod Danmark.

Sådan var Den danske Brigade

Knud V. Jespersen:

Den danske Brigade i Sverige 1943-45

288 sider. 298 kr. Gyldendals Forlag

Det er en meget spændende og velskrevet bog, som den 51-årige docent ved Odense Universitet, Knud V. Jespersen, her har stået fadder til. Han har arbejdet med bogen siden 1988, og han har ikke bare gravet i danske og svenske arkiver, i diverse erindringer fra især dansk side, men har også haft et åbent blik for at høre på »manden fra geledet«, de menige.

Derved synes jeg, der kommer balance i tingene. For generalmajor K. Knudtzon var bestemt ikke synderligt populær ned i graderne. På den anden side var han nok på mange måder designet til opgaven. Der skulle en diplomat og en sindig mand til, når man skulle baksæ med svensk bureaukrati og svenske embedsstyrelser af mange slags. Og så var der jo den svenske neutralitet. For nok begyndte det at gå tilbage for den tyske krigsmagt. Men nazisterne lurede stadig på Sverige, og om man nu overholdt neutralitetens mange bud.

Ialt kom der 18.200 danske flygtninge til Sverige på grund af den tyske besættelse af Danmark. Og da freden kom, stod der i Den danske Brigade, på det sidste kaldet »Danforce«, et navn opfundet af englænderne, op mod 5000. Et smukt tal, når det betænkes, at der var ca. 8000 mandlige flygtninge i alderen 18 til 35 år.

Fra juni 1943 tillod svenskerne, at norske flygtninge opbyggede en »politistyrke«, i virkeligheden et militært anlagt korps. Men stadig, husk neutraliteten. Gennem nogen tid opstod så lignende planer på dansk side, i det skjulte støttet bravt af velmenende og til tider indflydelsesrige kredse på svensk jord. Men hen i september 1943 var det blevet til 12.000 nordmænd i den specielle »politistyrke«.

Unge officerer skuffede

Først og sidst i bogen her tænkes der selvsagt på, hvad

Brigaden kom til at betyde. Militært. Politisk. Og i forholdet til vore britiske og amerikanske allierede, jeg tænker på vor anseelse og trang til selvhjulpethed. I 1987 skrev overarkivar ved Rigsarkivet Hans Chr. Bjerg i en artikel om Brigaden bl.a.: *Efterretningsstjenesten var en meget vigtig faktor bag oprettelsen.* Han understreger, at Brigadens opståen og udvikling hang nøje sammen med den løbende magtkamp mellem Generalstaben (Ebbe Gørtz og hans håndgangne folk) og Christiansborg-politikerne på den ene side, og Frihedsrådet og hele modstandsbevægelsen på den anden side. »Ikke gennem sin funktion, men gennem sin eksistens blev Brigaden et væsentligt aktiv for de danske politikeres placering som magtfaktor i den danske modstandskamp 1943-45«. Disse synspunkter går Knud V. Jespersen helt ind for, og når man lægger bogen fra sig, føler man det samme.

Allerede inden 29.8.1943 ulmede et stærkt modsætningsforhold mellem den højerestående officersgruppe (tilpasningspolitikernes loyale tjenere) og mange af de yngre, der som regel følte sig langt bedre tilpas sammen med almindelige modstandsfolk. Indtil 29.8.1943 gik noget af de yngre befalingsmænds frustrationer ud over politikere og regeringen. Man kæmpede ikke 9.4.1940. Man udleverede torpedobådene til tyskerne i januar 1941. Man rømmede Jylland militært i slutningen af 1942 (og lod mængder af våben og udrustning falde i tyske hænder). Og så den 29.8. Nu var bægere ret fuldt. Gørtz havde i god tid givet besked om, at garnisonerne skulle overgive sig uden sværdslag. Og de fleste kommandanter fulgte hans ordre. De unge følte sig forrådt, ydmyget og svigtet.

Sødermann og Petersen

Bogen giver et fint billede af docent Harry Sødermann, en selfmade og allround politimand, som havde været en del ude i verden. Og som følte sig som ven af Norge og nu

Danmark. En anden nøgleperson var major Petersen fra den svenske efterretningsstjeneste. Og fra dansk side var der flere dygtige efterretningsfolk, som støbte nogle af de første kugler. 10. november 1943 ankom generalmajor K. Knudtzon og fik oprettet en ledelse der. Med oberstløjtnant F. L. Hvalkof som forlægningschef og kaptajn P.A.F. Norup som stabschef.

Der skulle en del tvetydighed og diskretion til mange gange, og her var Knudtzon nok på hjemmebane. En mand, der burde have hjulpet fra første færd, den danske gesandt i Sverige, Kruse, arbejdede som regel mest imod. Han holdt sygeligt på sine retigheder. Engang kaldte den meget aktive og ansete modstandsmand i Sverige under hele besættelsen, redaktør Ebbe Munck, Kruse for »Den håbløse kammerherre«.

Det hele begyndte i en øde egn i Småland, hvor man riggede »Sofielund« til. Her gik den snes yngre officerer, som hærkommandøren selv havde beordret til Sverige, så igang. Her holdt de jul, og her fik man opført 22 mindre barakker plus to store mandskabsbarakker. Og en sygebarak, kaldet »Kvæsthuset«.

Man gik ud fra et tal på 500 mand. Senere kom ny lejre i Sättra Brunn i Västmanland, ved byen Sala, og med Uppsala universitet som ejer af området. Derpå fulgte Håtanholm lejren på et herresæde i Uppland. Der kom også en lejr i Ronneby Brunn i Blekinge. Og ca. 100 søfolk fra de 13 marinefartøjer, som slap til Sverige den 29.8.1943, lå længe spredt rundt i Sverige, mens bådene lå desarmerede i Karlskrona. Men fra september 1944 fik man lov at »stille den lille flåde« op igen. Og søfolkene slap for længere at være sølle landkrabber i forlægningerne.

Hvem kunne optages?

Hvem kunne optages i Brigaden? Ustraffede danske statsborgere, mænd mellem 18 og 35 år. Allerede gennem gesandtskabets flygtningekontor i Stockholm skete en vis frasortering af nazistiske

elementer, provokatører eller andre lyssky elementer.

Efterhånden fik også kommunister, jøder, danske Spaniensfrivillige osv. adgang til at blive soldat her. Til sidst også en del kvinder. Mærkeligt nok var der ved Brigadens hjemkomst til Helsingør endnu enkelte soldater, som blev pillet ud, fordi man havde opdaget deres uheldige fortid på et eller andet felt. En dygtig leder af al rekrutuddannelsen var kaptajn Helge Jensen, kendt under navnet »Marokko-Jensen«. Og oberstløjtnant Nordentoft blev styrens efterretningschef.

Da man kom til 5.5.1945, bestod Brigaden af ca. 3400 soldater, 370 chauffører, 350 i brandkorpset, 200 i arbejdskommandoen, 70 i sanitetskorpset og ca. 200 lotter, ialt 4790, herunder også 200 i flåde-flotillen. Man rådede over 452 biler o.lign. Men manglede artilleri og en del tungt skyts, bl.a. kampvogne.

Lottekorpset? Ja, det var noget nyt på dansk grund. De skulle have hovedansvaret for forplejningen. Også sanitets- og kontorarbejde. Chef var Ada Goldschmidt. Andre kendte navne var bl.a. Jutta Graae (i dag gift med Fl. Juncker), Lola Lohse, Elie Kjølse (den kendte søofficers kone) og Elin Fog. Om sommeren prøvede man sig frem med de store udendørs felt-komfurer.

Ca. 10.000 var eftersøgt 5.5.1945

Inden 19.9.1944 var mange danske politifolk flygtet til Sverige. Efter den dato mange flere. Under Brigaden oprettede man en særlig enhed af 170 politifolk. Feltpoliti og efterretningsvæsen skulle jo fx sættes ind mod tyske terrorgrupper, varulvene.

Her var andre 66 mand i funktion. Efterretningssektionen havde en hemmelig liste over 1952 danskere og tyskere, man gerne skulle have anholdt. Lige fra general Lindemann og Werner Best og så nedefter. Plus 8401 andre personer, hvis data også skulle tjekkes. En »grå zone« kunne man sige. Men under efterretningsarbejdet er vi altså nået frem til tiden efter 5.5.1945 ved især den danske-tyske grænse.

Tilbage til selve Brigaden i Sverige. Ligesom lotterne, så var også feltpræsterne noget nyt i en dansk hær. Ja, jeg husker dog, der var flere med i det danske Finlandskorps i 1940. Fx den gamle FDF-præst Gunner Engberg.

Men altså Brigaden. Den kendte Randers-præst Poul Borchsenius, som måtte flygte på grund af sit arbejde i byen, fik ideen til feltpræstordningen. Hver bataljon skulle have sin præst. Han blev sjælesørger for gutterne i Håmunaholm. Nogle kunne få frontkuller, skovkuller osv. Man havde måske været under stærkt pres hjemme i Danmark, inden man tog flugten, set venner dø eller blive deporteret. De fleste overvandt det hurtigt, men nogle havde fx brug for en præst. I vore dage er det ofte psykologen, folk søger hen til.

Borchsenius, kendt for mange bøger om jødedommen, skrev også i fredsåret »Bogen om Leif«, den unge betjent, som følte presset fra stikkerlikvideringerne.

Især da Hartvig Frisch m.l. gjorde sig til dommer. Leif tog sit eget liv... Men der var flere præster. Eilif Krogager, den senere kendte Tjærborg- og rejse-præst og konge. Han kom til Sofielund. Han fik ry for stor folkelig gennemslagskraft. Ved sine korte prædikener og hele fremfærd. Børge Roesen blev præst for soldaterne i Sättra Brunn, og Harald Sandbæk kom til Ronneby. Foruden det mentale arbejde, var præsterne ivrige ved den lille lokale avis i hver forlægning.

Hvor kom mandskabet fra?

14. oktober 1943 bad Hans Hedtoft i brev til den svenske statsminister Per Albin Hansson om udrustning til en dansk krigsstyrke på 50.000 mand. Eller at svenskerne ved en tysk kapitulation ville indsætte to divisioner i Danmark. Det var noget af begyndelsen til Brigaden. Længe ville svenskerne ikke have danske tropper i Skåne eller Sydsverige. Men 9.4.1945 fik man tilladelse til at Brigaden kunne stå opmarcheret i Sydsverige, bare ikke Malmø. Og den lille danske flådeenhed fik lov at forlade Karlskrona og slå sig ned i Malmø.

Nogle danske flyvere havde trænet med 15 svenske fly. Men flyverne kom ikke med i den danske indmarch i Helsingør. Til deres store skuffelse. De kom hjem med toget en uge efter... Sverige ville sælge de 15 fly og udstyr til Danmark for bare 2 mill. sv.kroner. Men Danmark afslog mærkeligt nok handelen. Iøvrigt opgav Sverige i 1945 25 mill. kr. af den danske stats gæld på militærudstyr. Og eftergav andre 25 mill. kr. på det almindelige flygtningearbejde.

Mandskabet? Ja, måske ikke så mærkeligt, kom 76 pct. fra især København. Og ellers fra Sjælland. Og toppen, Knudtzon og Hvalkof, repræsenterede den gamle hærledelse, altså Gørtz-folk på godt og især ondt. Mest var det jo idealister og stærkt eftersøgte, som kom til Sverige. Men også, som fx i Finland, en del eventyrere. Vrøvl med politi, skattevæsen og kæresten, måske arbejdsløse. Udskrivningschefen, kaptajn Norup, sagde ærligt: - Brigaden var nok lidt ringere end en soldater-årgang hjemme i Danmark.

Man savnede provinsfolk. Især jyder. Især landboere. Men Brigaden fik en hård og alsidig uddannelse, og ligesom i Finland med en del vægt på enkeltmands-uddannelsen. Modsat Sovjet og til dels også Hitlers hære. For at få alle til de nødvendige prøveskydninger, måtte man sommetider have skydninger så at sige døgnet rundt. Der var også til tider traveture på 60 km. Og så feltbanerne. Altså en barsk uddannelse ofte på højde med nutidens elitejæger-soldater.

6. juli 1944 fik korpset sin egen fane. Det skete i Sofielundlejren. Giveren var en dansk tømmergrosserer i Sverige, H. Kabell-Kjær. Mellem skydninger, traveture, kortspil, præstebesøg o.m.a., var der også i ny og næ kunstnerisk underholdning. Bl.a. ved to brigader, Ebbe Rode og Max Hansens svoger, korporal Ole Sylvestersen.

Man sagde, de begge var bedre til det end til våbenbrug. Og der kom besøg af Raquel Rastenni, Lulu Ziegler, Freddy Albeck, Marguerite Viby og andet godtfolk.

Vi har flere gange nævnt kortspillet. Men selv spiritisme og hypnose drev man det til.

Oprørerne Røjel og Brøndum

Vi har strejft, at Knudtzon og hans stab langt fra var lige respekteret i alle kredse. Og endnu i fredssommeren hjemme i Danmark skete det, at man rettede indgående klager til Knudtzon og Gørtz over den manglende udrensning i militærets top, jævnfør den manglende udrensning hos gamle politikere og en del embedsmænd.

Men allerede i Sverige lurede oprøret. Der var fx protester fra lægen Jørgen Røjel, som i forvejen gik med en tysk dødsdom. Da han ville have Brigadens sanitetstjeneste udbygget, fik han et affejende svar fra Knudtzon. Og kaptajn O.C. Brøndum, som 29.8.1943 var flygtet til Sverige med sit batteri (kompagni) fra Gilleleje, forekom også Knudtzon at være en alt for besværlig og foretagsom mand.

Disse to fandt sammen og flygtede »tilbage til fronten«, som de kaldte det. De steg i land i Dragør 6.8.1944. Røjel havde stjålet to pistoler og en maskinpistol, ting han sendte i forvejen med posten til Trelleborg.

Begge indtrådte efter hjemkomsten i 5-mands-ledelsen i Holger Danske. I Sverige rasede Brigadens top, sekunderet af svenskerne, over denne og et par andre sager. Startet af reserveløjtnant Knud Hedegård-Broch, som spillede på rivaliseringen mellem SOE (der samarbejdede med den danske modstandsbevægelse, og især var ledet af den sympatiske commander Hollingworth. Og SIS (den britiske efterretningstjeneste). Brochs bestræbelser døde dog ud. Skønt han en overgang generede den dygtige efterretningsmand Sv. Truelsen på det værste.

Gørtz og Buhl godkendt

I efteråret 1944 enedes Frihedsrådet, det britiske SOE og politikerne om, at Gørtz skulle være øverstkommanderende, hvis tyskerne kapitulerede. Siden godkendte man også, fantastisk nok, Vil-

helm Buhl, som statsminister. Englænderne var ked af de mange borgerkrige rundt i Europa, når det blev befriet. De tænkte på Polen, Grækenland og Belgien, hvor nationalister og kommunister stred om magten og æren.

Generalmajor Henry Dewing, chef i London for Danmarks overgang til fredsforhold, bestemte, at Montgomerys 21. armé skulle stå for alt omkring Danmarks befrielse. Dewing ønskede ikke Brigaden nedslaget på stranden af mere trænede og bedre bevæbnede tyske styrker. Den danske Brigade var jo lille, kun ca. 4000 våbenføre, og svagt bevæbnet.

Freden aftalt i porten

Kaptajn Schjødt-Eriksen fra Gørtz »Den lille Generalstab« (en tid i krigens begyndelse medlem af Clausens naziparti og i det hele taget med rette en omstridt person), han forhandlede hen i april 1945 via Georg Duckwitz med Werner Best om en fredelig afslutning på krigen i Danmark. Sveriges Per Albin Hansson talte også 28.4.1945 med samme Duckwitz.

Hansson gav Duckwitz besked med hjem, at en krig i Danmark ville være meningsløs, og at Sverige i givet fald måske ville gribe ind til Danmarks fordel. Derfor sagde Best også et par dage senere i Flensborg til Hitlers efterfølger, storadmiral Dönitz, at man burde slutte fredeligt i Danmark. Og sådan gik det heldigvis.

6. maj om morgenen, da de danske enheder var kommet godt i land, opstod der på havnen i Helsingør lidt skydri mellem nogle få tyske lakajer og nogle danske bevogtningssenheder. Men selve den tyske garnison i Helsingør forholdt sig rolig. Flere tyskere dræbtes, mens kun en enkelt dansk brigader blev såret.

Snigskytter på Brigadens vej

Det var bestemt ikke smart, at man i radio og aviser havde bekendtgjort udførligt, når og hvor man traf den danske Brigade på dens vej fra Helsingør til hovedstaden. Det fik nazistiske snigskytter frem. Det gik galt på ruten Hellerup-København. Kl. 20.15, da 4.

bataljon skulle til Mathæusgades skole på Vesterbro, og da denne enhed passerede Landsarkivet på Jagtvej på Nørrebro, blev der åbnet ild mod bataljonen med automatvåben. Det gik ud over 3. kompagni.

Nogle tyske soldater og Hipofolk skød fra Hiort Lorenzengade. 3. brigader blev dræbt. Men 20 minutter efter var snigskytterne færdige. Fem af dem blev dræbt, fire blev taget til fange, og nogle andre blev såret. Brigaden havde 16 sårede og tre dræbte. Ved banegraven ved Vesterport blev der skudt på 5. bataljon. 10 blev såret, ingen dræbt. Også mod 1. bataljon blev det skudt ved Husumgades skole.

Minerydningen ved Vestkysten

8. maj blev Brigaden officielt opløst. 1. og 4. bataljon og nogle af den tunge 5. bataljon sendtes til bevogtning ved grænsen. Her virkede også 300 grænsegendarmere og lokale modstandsfolk. 3. bataljon fik kvarter i Kolding, men skulle også se til Oksbøllejren og Fårhuslejen. 2. bataljon fik bevogtningsopgaver i København. Pionerkommandoen sendtes til Århus for at bistå tyskerne med minerydningen på Vestkysten, hvor der lå 1,5 million tyske landminer.

Tyskerne skulle i princip selv rydde minerne. Der afsattes 1000 tyskere til det. Under dansk og engelsk opsyn. Men opgaven var stor, så ialt kom 2600 tyskere i sving. Efterhånden var det Brigaden alene, som havde opsynet med tyskerne. De skulle selv gå over de ryddede felter. For at bevise, at alt var i orden. Tyskerne mistede 149 mand, mens 165 blev hårdt såret og 167 lettere såret. Tre danskere blev lettere såret.

Minerydningen var en meget stor og farlig opgave. Ialt mistede 20 i Brigaden livet. Både i Sverige og efter hjemkomsten til Danmark. Også to lotter dræbtes under tjenesten.

Jeg kunne have nævnt meget andet, men Pigtråds læsere skal også have andet læsestof, så her ophører tålmodigheden. Tak. Bogen er i hvert fald god.

Johs.Rasmussen

IV afsnit

Træk af Socialministeriets arbejde under besættelsen

Af departementschef H. H. Koch i samarbejde med fuldmægtigene Svend Hansen og Finn Nielsen

Transporterne fortsattes i den følgende tid, efterhånden som udenrigsministeriet opnåede resultater ved forhandlingerne med de tyske myndigheder. Således blev der den 3. januar 1945 afsendt en ambulance, der skulle hente en kvindelig funktionær fra generalkonsulatet i Hamborg. Hun var som siget for spionage anbragt i tugthus i Thorgau. Det lykkedes imidlertid ikke at få hende fri fra tugthuset, der stod under vægnemagtens opsyn, og det havde næppe heller været til større nytte - tværtimod - thi efter hvad der senere oplystes, var der grund til at tro, at Gestapo stod parat til at overtage hende ved frigivelsen. Det lykkedes iøvrigt at få hende hjemført i april 1945.

Pakkerne blev fangernes redning

Den 20. januar 1945 afhentede 2 internerede fra Neuengamme. Denne transport fik særlig betydning for forsendelsen af pakker til lejren i fremtiden, idet man gennem deres oplysninger fik et indtryk af livet dernede og af, hvad der var særlig trang til og havde særlig værdi. Deres oplysninger stemmer godt med det billede, man sidenhen har været i stand til at danne sig af forholdene. Den daglige madration var helt utilstrækkelig, især i betragtning af, at der ofte måtte udføres hårdt arbejde. Levnedsmiddelpakkerne angives at være fangernes redning. Det kneb med beklædningen, der var utilstrækkelig, og det var endvidere til stor gene, at man ikke havde noget sted, hvor man kunne opbevare sine ting, f.eks. pakkerne. Man måtte bære dem på sig, ellers forsvandt de. Om natten måtte man ligge i sit tøj, hvis man ville være sikker på at have

det næste dag. De hygiejniske forhold var meget dårlige, og infektionssygdomme udbredte. Det var muligt at skaffe sig fordele, hvis man havde noget at give til gengæld, men værdimåleren var ikke den sædvanlige. Det gængse betalingsmiddel var cigaretter. *For nogle få cigaretter kunne man erhverve god varm beklædning, bad, eget håndklæde, fritagelse for at komme på udekommendo o.s.v.*

På grundlag af de oplysninger, man således fik i hænde, blev der gennemført visse ændringer i levnedsmiddelpakkernes sammensætning, og der afsendte bl.a. flere cigaretter end tidligere, ligesom der blev sørget for afsendelse af beklædningspakker og en rygsæk til hver mand.

Sidst i januar afgik en konvoj til Neuengamme og en til Buchenwald og Mühlberg. Den første konvoj, bestående af en personvogn, en ambulance, en bus og en lastvogn, vendte hjem fra Neuengamme den 2. februar med 30 grænsegendarmere og 12 såkaldte »associale«. *Medens grænsegendarmene blev ført til Frøslevlejren, måtte de øvrige - uden tysk ledsagelse - tage videre til København, hvor de dagen efter blev løsladt, efter at de på Shellhuset havde modtaget en faderlig og omsorgsfuld behandling med henstilling om endelig at henvende sig på Shellhuset, hvis de havde brug for hjælp og støtte.*

Konvojen til Buchenwald og Mühlberg, der bestod af en personvogn, 2 ambulancer, en bus og en lastvogn, havde til opgave i Buchenwald at hente 6 navngivne politifolk samt yderligere 10 syge, udvalgt af den danske ledsagende læge, og i Mühlberg at hente et ret ringe, men ikke nærmere bestemt antal politifolk.

36 timers kørsel uden søvn

Det blev - som iøvrigt mange af de senere - en meget anstrengende tur. Vejene var

glatte, temperaturen minus 6-8 grader, og søvn blev der på turen derved ikke tale om før efter 36 timers kørsel. Hjemturen skulle ikke blive mindre anstrengende, og her indtraf det første uheld, Lastbilen kørte i fuld fart ind i en holdende tysk militærvogn, hvorved den danske vogns forparti og forrude blev knust. Chaufføren og hans passager var blevet såret, den ene bevidstløs. Det lykkedes ved et enestående arbejde at få vognen gjort køreklar, og to chauffører påtog sig godt indpakkede at køre vognen hjem - eet døgn i træk - trods den manglende forrude og trods snestorm.

Konvojen hjembragte ialt 17 politifolk, heraf 16 fra Buchenwald og 1 fra Mühlberg. For den ledsagende læge havde det været en meget delikat og ubehagelig opgave i Buchenwald at udvalge de 10 syge politifolk, som kunne hjemføres udover de navngivne. Nogle af de allerdårligste turde han ikke udtage, fordi de næppe kunne tåle den lange rejse i det kolde vejr. Valget faldt på nogle Empyren-patienter, som der ikke var mulighed for at behandle i lejren på grund af manglende hjælpemidler, og på enkelte Pneumonipatienter, der ikke havde for høj temperatur. Ved en gennemgang af journaler og ved samtale med lejrens læge fik den ledsagende læge det indtryk, at den sygdom, der havde krævet flest dødsopfer, var en streptokokinfektion. For en meget stor dels vedkommende var sygdommen opstået på samme dag, og det opklarede, at der omkring den dag var foretaget difterivaccination under meget usterile forhold og med en vaccine, der var forsynet med påskrift om, at den var anvendelig til 1943.

Forholdene i Mühlberg, der var en krigsfangelejr, gav indtryk af at være langt bedre end i Buchenwald, der var en almindelig koncentrationslejr.

Fortættets i næste nummer.

Den 17-årige skoleelev Olde Lorenzen, Schwesing, deltog i den tyske konkurrence: »Mindesmærke: Erindring - Formaning - Ærgrelse«.

Blandt 11.560 deltagere blev Olde nr. 3 og fik 1.000 mark som præmie. Han fortalte om Husum/Schwesing-lejren.

WARUM NUR, WARUM? Nordfrieslands fortid!

Under denne overskrift bringes »Ugens interview« i bladet Wochen Schau fra Nordfriesland den 6. november 1993. Artiklen går på en samtale med en 18-årig skoleelev, Olde Lorenzen fra Husum, elev i Hermann-Tast-Skolen, og drejer sig om en skolekonkurrence, udskrevet i Bundespräsident Richard von Weizsäckers navn af Körber-Stiftung i Hamborg.

Konkurrencen, som sammenlagt blev belønnet med 500.000 DM, gav til resultat, at 11.560 elever i alderen fra 8 til 21 år fra hele den tyske forbundsrepublik indleverede 2.319 bidrag til bedømmelse.

Olde blev med sin besvarelse af opgaven belønnet med en 4 dages tur til Von Weizsäckers residens: Slot Bellevue i Berlin, hvor han fik overrakt 3. prisen samt 1.000 DM.

Prisopgaven »TYSK HISTORIE« under mottoet »Denkmal: Erinnerung-Mahnung-Ärgernis...« blev af eksperterne i juryen takseret til: Bedste elevarbejde fra hele Slesvig-Holsten! Oldes besva-

relse som omfatter et genemarbejdet værk på ca. 150 A4 sider om lejren i Husum/Schwesing, har han selv givet navnet: MAHNMAHL gegen »MACHT ohne MORAL«.

Det bygger på et enestående forarbejde i form af 5-6 måneders søgning i arkivmateriale, film, rejser til Neuen-gammes Dokumentenhaus, samtaler med tidligere fanger og beretninger fra denne lejr, som eksisterede i tiden fra den 26. september til 29. december 1944.

Bedømmelsesudvalget kom til den konklusion, at man måtte forordre: »At denne bog må gøres tilgængelig for en større offentlighed!«

Den unge autor siger i sin afslutning af bogen: »Når vi ikke mere har disse levende vidner mellem os, behøver vi disse stumme vidner, som et Mahnmahl jo er, for at minde os om, at »Nazi-Herrschaft« ikke kun må anses for at være en harmløs betegnelse!«

DANKMAL?...denkmal!!

Hans Chr. Rasmussen, Chrflid.

Et lys i Holocaust

af Claus Jensen, Historisk Samling fra Besættelsestiden, Esbjerg

I år har vi kunnet markere 50-året for nogle af besættelsestidens største enkeltbegivenheder – samarbejdspolitikkens sammenbrud den 29. august og redningen af de danske jøder. Begivenhederne er blevet fejret over hele landet med udstillinger, foredrag, artikler og udsendelser i radio og tv. Også i Esbjerg er begivenhederne blevet markeret.

Historisk Samling fra Besættelsestiden i Esbjerg har i den anledning afholdt forskellige arrangementer. Augustoprøret blev markeret med en mindre udstilling, der blev vist i ugerne omkring den 29. august. For Esbjerg gælder det særlige, at det var her, den første generalstrejke i august 1943 fandt sted.

Det var i øvrigt i forbindelse med strejken i Esbjerg, at Børge Houmann opfandt udtrykket »folkestrejke«. Det skete i det illegale »Land og Folk« den 22. august 1943. Her hed det: »Dette er altså mere end en generalstrejke i almindelig forstand. Det var en folkestrejke!« Der var stor interesse for udstillingen, og mange skole- og gymnasieklasser besøgte den. I samme anledning skrev Samlingens leder kronikker i dagspressen, bl.a. i Information.

Redningen af de danske jøder er måske den episode fra Danmarkshistorien, der er

bedst kendt i udlandet. Redningsaktionen er blevet kaldt »et lille lys i holocaust«, fordi det her lykkedes at redde den absolutte majoritet af det jødiske trossamfund. I Esbjerg vistes den meget fine udstilling »Danmark i oktober 1943 – de danske jødernes redning fra udslettelse«, der er tilrettelagt af Therkel Stræde og Esben Kjeldbæk, begge fra Frihedsmuseet. Udstillingen er meget tekstrig og lader derfor mange besøgende i stikken, men omvendt bryder den med tidens tendens til at æstetisere de kulturhistoriske udstillinger. Der er tale om en udstilling, der tør fortælle en historie med et budskab.

Udstillingen vises fortrinsvis i udlandet, men kan i Danmark ses på Frihedsmuseet, i Frøslevlejren og naturligvis i Esbjerg.

I samarbejde med Esbjerg Folkeuniversitet arrangerede Samlingen et foredragsarrangement, hvor de to århusianske historikere Rasmus Kreth og Michael Mogenssen, begge kendt fra TV, fortalte om deres undersøgelser af redningsaktionen.

Det var en meget spændende aften, ikke mindst fordi de – som de første – havde haft adgang til hidtil ukendt materiale i Justitsministeriet – kildemateriale, der netop er frigivet efter 50-årsreglen.

Det har således været et travlt, men meget spændende efterår.

Om at skælde ud

Den, der skælder ud, har uret... Ordene skulle jeg helt til Berlin for at møde, og jeg mødte dem under mærkelige forhold, men på en sådan måde, at jeg faktisk husker dem ordret, selv om mit møde med sætningen nu ligger næsten 50 år tilbage.

Jeg var blevet en ufri mand, for nogle tyskere, som kaldte sig nazister, havde spærret mig inde, først i Danmark, siden i Tyskland. De sagde, at jeg var en trussel for den tyske værnemagt. Jeg har aldrig forstået deres påstand, men de holdt jo meget af store ord.

Min nye bopæl blev nu for 15 måneder en by, hvor alle huse var ens og sjusket bygget af primitivt behandlet træ i grøn farve.

Den nærmeste købstad var Berlin, der jo dengang havde den flotte betegnelse: Hovedstaden i det stortyske rige, der jo talte mange millioner mennesker. Nazierne sagde 100 millioner, vi andre 80 millioner, men det er jo også mange.

De ville jo have nytte af os, ja nogle sagde, at det var en meget væsentlig grund til vor indespærring, for nu kunne de disponere over vor arbejdskraft. Gratis.

De havde efterhånden sendt millioner til fronten, og for at holde hjulene i gang på fabrikkerne, satte de først ufaglærte ind på pladserne for at lave flyvemaskiner. Når ordet siges på sin korteste form: Fly... Siden fanger fra lejrene.

Direktøren hed Heinkel. Han havde store fabrikker ved Stettin, og ved Berlin altså en fabrik, der samlede sin formåen om at fremstille et fly, der havde betegnelsen: Heinkel 177. Det var en stor, tung maskine, bygget op af duralplader. Man forklarede ordet dural som betegnelsen for en blanding af stål og aluminium.

På denne fabrik var der en halv snes haller, men ved den hal, hvor flyene blev færdiggjort, var ingen fanger med i fabrikationen. Ved den hal, hvor jeg arbejdede den længste tid, var vi omkring 7000 fanger fra mange forskellige lande. Her drev Heinkel også en skolevirksomhed for civil-

arbejdere. Jeg fik at vide, at jeg var sendt til Tyskland til Umschulung, på dansk omskoling. I stedet for at være en dansktænkende og dansktalende dansker skulle jeg blive en person, som nazierne kunne bruge...

Heinkel udsendte nogle kursusbreve. Schulungsbriefe, kaldte han dem, og det var gennem dem, jeg lærte hans skrivefilosofi at kende. At danne slagord, at udtrykke sig i korte, velklingende sætninger, var en moderne praksis, og det var i Heinkels Schulungsbriefe, jeg fandt fyndordene: **Wer schimpft hat Unrecht!** Og det gjorde et voldsomt indtryk på mig at møde ordene på tysk og under en så klar formulering. Et stort indtryk. Hvorfor? Fordi jeg aldrig havde mødt mennesker, der kunne skælde ud i den grad som disse folk, der hævdede, at de kom fra det rige, der både kaldte sig »Det tredje Rige« - og »Tusindårsriget«.

De nye folk ligefrem foretrak skælde-ud formen, og siden har jeg jævnligt tænkt på og over sætningen, og jeg må sige, at der jo også findes danskere, der ynder at skælde ud.

- Hvorfor? spørger jeg, og svaret bliver for manges vedkommende, at de skælder ud, fordi de er bange for, at de ellers ikke bliver hørt. De vil ad den vej understrege, hvad deres mening er om tingene. De føler, at deres ord ikke kan stå alene. De skal understøttes.

Men enten det nu drejer sig om mennesker i Danmark eller i Tyskland, sagde Heinkel altså, at de har uret. Den typiske dansker ynder at arbejde med argumenter, mens mange tyskere foretrækker at lade følelserne dominere...

Et år kørte vi i ferien i Syd-tyskland. Vi skulle have rettet en bagatel ved undervognen

og kørte derfor ind på et værksted, der havde samme navn som bilens fabrikationsmærke. De tog fat på vognen med det samme, og der var en del mekanikere. Desuden en værkfører, og han gik op og ned i værkstedshallen, men

ikke mødt nogen værkfører, der galer op.

Selv kunne jeg have lyst til at udvide Heinkels sætning, så den kom til at lyde sådan: **Den, der skælder ud, har uret, hvis han tror, at han beviser rigtigheden af sine ord ved at skælde ud, men der er mere klang over den korte form.**

Jeg spurgte for nylig tante Olga om, hvorfor hun ofte skælder ud. Hun svarede: Jeg får luft.

- Ego: Men det giver en dårlig atmosfære i dit hus.

- Tante Olga: Det nægter jeg at forstå. Hvis jeg ikke hæver min stemme, bliver jeg jo ikke hørt.

- Ego: Forsøg alligevel at lægge venlighed i din stemme. Det må jo også være anstrengende sådan altid at skælde ud.

Læge K.H. Køster

En nøgleperson i modstandsarbejdet blandt læger på Bispebjerg Hospital var Karl Henrik Køster, dengang 2. reservelæge på afdeling A, senere overkirurg på samme afdeling.

Alfred Zacho beretter:

»Bispebjerg Hospital blev særlig på grund af en enkelt læges arbejde hurtigt genstand for tyskernes opmærksomhed. Jeg tænker her på Dr. Køster, som allerede på et tidligt tidspunkt ivrigt tog del i illegalt arbejde, og som efter overgrebet mod jøderne den 30. september 1943 i samarbejde med en del andre læger og sygeplejersker gjorde Bispebjerg Hospital til en af centralerne for opsamling og transport af jøder til Sverige.

Dr. Køsters virksomhed på Bispebjerg Hospital fik imidlertid en brat afslutning. Den 9. december 1943 om eftermiddagen indfandt Gestapo sig i hans lejlighed under anførsel af kriminalrat Bunke. De arresterede fru Køster samt to medicinske studenter og dr. Køsters bror, som ankom senere. Stud.med. Bakman, der indfandt sig i lejligheden kort efter, at Gestapo var kommet, fik trukket støvlerne af og blev anbragt i et andet værelse end fru Køster, men så sit snit til at springe ud af vinduet (fra 3. sals højde).

Han blev herunder beskudt og blev hårdt såret samlet op og båret ind på hospitalet af tililende portører. Her døde han dagen efter. Min kone, som tilfældigt kom på besøg, blev også holdt tilbage, men hun gjorde så meget vrøvl, at de tilsidst blev trætte af at høre på hende og lod hende gå. De øvrige blev efter nogle timers ventetid transporteret til Dagmarhus og derefter til Vestre Fængsel. Fru Køster blev først løsladt efter godt en måneds forløb, og dr. Køsters bror blev sendt til koncentrationslejr i Tyskland, hvorfra han først vendte tilbage efter krigens afslutning.

Dr. Køster var ikke selv hjemme, men ankom til hospitalet midt under skyderiet. Han nåede lige at se en gestapomand stå på en bænk og fyre på Bakman, der lå på jorden under vinduet. Dernæst hørte han en råbe, at der blev skudt i dr. Køsters lejlighed, hvorefter han hurtigt vendte omkring og forsvandt uden at blive opdaget. Senere ringede han hjem, mens Gestapo endnu var der, fik sin kone i telefonen og sikrede sig derved, at hun var i god behold. Nogle dage senere tog han til Sverige sammen med dr. Allan Gammeltoft, som Gestapo ligeledes var ude efter«.

Bernadottegårdens Venner

Bernadottegårdens Venner er en støtteforening, hvis medlemmer prøver at yde en supplerende indsats ved arrangementer på Bernadottegården. Dels ved økonomisk støtte og fysisk assistance i den udstrækning dette er muligt og derved samtidig være med til at skabe en god kontakt mellem beboere, personale, familie og venner.

Dette er udtrykt i vore vedtægtet således: Foreningen Bernadottegårdens Venner har til formål at fremme beboernes kontakt udadtil i form af besøgsordninger eller lignende, samt bidrage til, at beboerne gennem foreningen kan fremkomme med ønsker, uanset ønskets art. Eventuelle ønsker fra beboerne til foreningens medlemmer, som kræver faglig assistance, bør bringes videre til husets personale.

Foreningen har endvidere til formål at modvirke forhold af negativ humanitær karakter.

Efter ansøgning kan der ydes tilskud til fællesarrangementer for plejehjem, beskyttede boliger og daghjem. Des-

uden kan der ydes personlige tilskud til ubemidlede beboere i plejehjem og beskyttede boliger på Bernadottegården, til såvel fællesarrangementer som individuelle formål.

Foreningen har siden 1981 medvirket i mange arrangementer og stillet sig til rådighed med hjælpere til beboernes udflugter og ferierejser.

Vore midler kommer ind som kontingent fra mange interesserede, og vi ser gerne en endnu større tilslutning. Kontingentet er for tiden kr. 100 for enkeltpersoner og 150 for ægtepar/samboende. Medlemmerne får tilsendt BERNADOTTEPOSTEN 6 gange om året. Interesserede kan indsende kontingentet til kassereren Helge Larsen, Kongebakken 15, 4000 Roskilde, på giro 1488953.

Bestyrelsen består af fem medlemmer + Bernadottegårdens forstander og formanden for beboerforeningen, der begge er selvskrevne medlemmer.

Venlig hilsen
V. Brink Henriksen
fmd.

Senvirkningsprojekt for gamle modstandsfolk

Det er i orden, at unge historikere stadig tumler med besættelsen og søger at grave nyt guld frem. Til oplysning og oplevelse for os alle. Fx vore frustrationer, når man tænker på, hvordan Gørtz og Vilh. Buhl begge kunne ende på kransekagens top.

Men engang imellem må det være nok. Aage Trommer ved meget om besættelsen og skal have lov til at have sine undertiden særprægede meninger. Men det var alligevel os, som stod i geledet. Måske i kulde, mørke, mange fattige. Modsat værnemagere og andre medløbere. Nogle blev fanget, nogle torteret, nogle sendt i tyske dødslejre. Dengang var det heller ikke almindeligt, at man sendte folk til psykologen, når al det fra besættelsen måske gik nogle imod. Kort sagt, der er forskel

på årstal som 1943, 1945 og 1993.

Det, som her får mig til skriveblokken, er referatet fra De Erhvervshæmmedes landsmøde i Korsør i Pigtråds oktobernummer. Her er en opsats om »Senvirkningsprojekt for gamle modstandsfolk«. Desværre har min medredaktør ved referatet udeladt en vigtig bemærkning, da disse ord kom på mødets bord. Alb. Rousing, Fredericia, kom med en kort, kontant kommentar til dette projekt. Nemlig »Alt det kan være meget godt. Men det kommer lige 30 år for sent«. Selv mener jeg ikke, det kan siges bedre. Så må det unge forskerhold for min skyld godt fortsætte...

Johs. Rasmussen

Vore redaktører og skribenter arbejder uden betaling

Abonnementsprisen får en lille stigning fra indgangen til det nye år..

Måske er det derfor relevant at oplyse et og andet om vore udgifter.

Redaktionen	0 kr.
Forretningsfører for bladet	0 kr.
Annoncetegner	0 kr.
Kartoteksfører	0 kr.
Artikelforfattere	0 kr.
Fotos	0 kr.
Tegnere	0 kr.
(fotos og tegninger låner vi)	

men udgifterne til bogtrykkere og postvæsen er stadig stigende.

FORENINGERNE

BUCHENWALD

GENERALFORSAMLING

Buchenwaldklubbens ordinære, årlige generalforsamling afholdes

Onsdag den 26. januar 1993, kl. 19.30

i Parolesalen, politistation 1, Nyropsgade.

Dagsorden i henhold til vedtægterne.

Forslag, der ønskes behandlet, må være bestyrelsen i hænde senest 8 dage før generalforsamlingens afholdelse.

BESTYRELSEN/GA

Jødisk mindesmærke i Buchenwald skabt af dansk/tysk kunstnerpar

»... for at den kommende slægt, de børn, der skal fødes, skal lære det at kende, så de kan fortælle om det til deres børn.«

Disse manende ord fra Davids 78. salme, vers 6 (her på et let tillempet dansk), står i store, smukke cementbogstaver på engelsk, hebraisk og tysk ved det nye mindesmærke for de over 10.000 jøder, der omkom i koncentrationslejren Buchenwald.

Mindesmærket blev indviet onsdag den 10. november 1993 - 55 års dagen efter den såkaldte Krystalnat i 1938, hvor

jødiske synagoger og tusindvis af jødiske forretninger blev afbrændt og ødelagt.

Som de fleste vil vide, er der i det store monument i Buchenwald rejst en pylon for hvert af de lande, som har haft statsborgere i Buchenwald. Men for landet Israel er der ingen pylon. Allerede af den grund, at staten

Fra indvielsen. I muren, der kun hæver sig 50 cm over terrænet, er indstøbt stykker af cedertræ. Fordybningens sider er belagt med store rå sten fra stenbruddet. I baggrunden ses det tidligere Effekten-kammer, hvor der nu er museum.

israel ikke fandtes på den tid. Men de jøder, som blev arresteret i de forskellige lande, i Holland, i Ungarn, i Grækenland o.s.v., blev jo heller ikke arresteret, fordi de var hollændere, ungare, grækere o.s.v., men fordi de var jøder. Det er derfor umiddelbart indlysende, at en pylon for Holland, Ungarn, Grækenland o.s.v. ikke kan være tilstrækkeligt for jøderne, og at et specielt mindesmærke for jødiske ofre i Buchenwald har været savnet.

130 forslag

Et sådant mindesmærke er nu realiseret i Buchenwald.

Mindesmærket er resultatet af en international konkurrence, hvor der indkom over 130 forslag. Det forslag, som juryen valgte, og som nu er realiseret, er udarbejdet af et ungt kunstnerpar, Klaus Schlosser og Tine Steen.

Klaus Schlosser er tysk arkitekt. Han er født i 1955, har studeret i München og Darmstadt og siden arbejdet med arkitektur, design og kunst. Hans partner, Tine Steen, er født i 1965 af et tysk/dansk ægtepar. Hun er endnu ikke færdig med sin uddannelse, men studerer for tiden hos Per Kirkeby på Städelskolen i Frankfurt. Mens forslaget til mindesmærket blev til, studerede de begge på kunstakademiet i Rotterdam. Det er således et par ganske unge mennesker, der har udformet forslaget og senere stået for udførelsen af det nye jødiske monument.

En smuk højtidelighed i den tidligere Häftlingskantine gik forud for selve indvielsen af mindesmærket. Her talte bl.a. som repræsentant for den tyske

forbundsrepublik Hannelore Rönisch, der er minister for familie og ældre, formanden for det jødiske centrallråd, Ignatz Bubis, Miryam Shomrat fra den israelske ambassade, hvis far har siddet i kz-lejr, Naftali Lawi fra Israel, der selv har været häftling i Buchenwald, og til slut talte den thüringske viceministerpræsident, dr. Ulrich Fickel, der er minister for videnskab og kunst, og under hvis ansvarsområde Gedenkstätte Buchenwald ligger.

Hele selskabet begav sig derefter ud på pladsen til det sted, hvor barak 22, den såkaldte jødebarak, har ligget, og hvor det nye mindesmærke er bygget. Indvielsen skete ved sang og ved bøn af rabbiner Ehrenberg.

Man vil nu gå i gang med at søge udformet og rejst et mindesmærke for de zigøjnere, der omkom i Buchenwald. Deres stilling i nazitiden var jo på ingen måde bedre end jødernes.

Hans Andersen

Hænderne væk fra Buchenwald

Den internationale komite for Buchenwald-Dora har holdt kongres i Liege-Wegimont i Belgien og udtaler herfra følgende som repræsentanter for tidligere fanger fra Europa. USA, Canada, New Zealand, Australien og Israel:

Den internationale komite udtaler sin dybe bekymring og oprørthed over, at ordet udlænding nu bruges i samme betydning som før ikke-ariere. Dette fremgår af pressen. Angrebene på udlændinge går såvidt som til mord, medens politi og myndigheder erklærer sig ude af stand til at forhindre dette.

Frifindelsen af de to, der angreb den jødiske barak i Sachsenhausen, karakteriserer denne tilstand.

I byen Weimar, som Buchenwald hører under, blev de ikke-tyske deltagere i en international kongres betegnet som »Ikke-ariere« og truet og mishandlet. Byforvaltningen stillede så busser til rådighed med hemmeligholdt køreplan, idet politiet åbenbart ikke var i stand til at beskytte dem. Man må uvilkårligt se en forbindelse heri med en kampagne, der også fra officiel instans føres omkring betydningen af mindstedet Buchenwald!

Disse fordrer, at de personer, der efter krigens afslutning på de fire allieredes krav blev interneret nu skulle betegnes som »ofre for KZ-systemet«. Åbenbart for at skaffe Ny-Nazismens terror et skær af historisk sandhed gennem historieforfalskning.

Komiteen betragter det som en fornærmelse mod vore døde og mod kampen mod Hitler, at en repræsentant for disse efter 1945 internerede personer, på lige fod skal deltage i de organer, der skal lede mindstedet. KOMITEEN VIL IKKE ACCEPTERE DETTE!

I intet land i verden incl. Tyskland har nogen tænkt sig på denne måde at skaffe Nazisterne et mindsted. Det ville være toppen på alt, hvis netop Tyskland skulle finde på dette.

Komiteen forlanger af såvel regeringen i Bonn som i Thüringen at de respekterer Europaparlamentets beslutning af 11. februar 1993, hvori det ordret hedder: Enhver form for moderering af realiteterne omkring KZ-lejre og deres anvendelse efter krigen afvises. Den internationale komite forlanger en beslutning som kamp mod Nynazismen. Man vil omhyggelig vogte på den historiske sandhed i Museet, specielt hvad angår de ansvarlige for NS-regimet og dets forbrydelser.

Vi forventer, at tyske myndigheder står ved, hvad de skrev under på den 11. februar.

Kilde: ND-Berlin
28.10.1993

Villy Mørk Jensen

Hvordan gik det de ca. 100 danske politifolk, der blev efterladt i Buchenwald den 17. december 1944?

Af Georg Andersen

Den 22. oktober 1986 mødtes tre af de efterladte, nemlig P. Rønnow König, Arne Markamp og Egon Larsson til en samtale om oplevelserne, og det er med tilladelse fra sidstnævnte, at jeg skriver dette

om samtaleens resultat.

Den 17. december 1944 rejste ca. 1900 danske politifolk fra Buchenwald og blev krigsfanger i Stalag IV B, i Mühlberg an der Elben.

Herefter var der 106 danske politifolk tilbage, hvoraf de 105 var indlagt i revieret, og

König eneste oppegående. Han havde blodforgiftning i højre arm, og nordmændene holdt ham skjult i lejren, idet de mente, at de eventuelt kunne hjælpe ham med medicin mod forgiftningen.

Ingen af deltagerne i samtalen kan erindre noget om,

hvor mange af de tilbageværende, der døde inden afrejse fra Buchenwald.

Efterhånden som de indlagte kom ud fra revieret, blev vi installeret i træbarakken »Blok 17« med en polak som »Blockälteste«. I den ene ende af blokken gemte andre fanger fire engelske/canadiske fanger, som stod til henrettelse, men som overlevede. Det erfarede vi under et besøg i Buchenwald i 1986, idet det fremgik af en mindesten.

I december 1944 blev juristerne hjemsendt fra Buchenwald, og en nat i januar 1945 hentede Røde Kors nogle få alvorligt syge, der blev bragt til Danmark.

König blev valgt til tillidsmand for danskerne, og han betingede sit valg af, at der blandt danskerne blev nedsat et råd, som han kunne støtte sig til, når vanskelige afgørelser skulle træffes. Som medlem af rådet var også Arne Markamp.

Ved hjælp af Røde Kors-pakker lykkedes det at smøre de SS-ere, som stod for »Arbeitsdienst«, således at ingen af danskerne kom til at gå på arbejde i den resterende del af tiden i Buchenwald.

Vi havde på det tidspunkt rigeligt med Røde Kors-pakker - idet Røde Kors ikke var klar over, at det store antal danskere var sendt til Stalag IV B, og derfor var der oplagret et par tusinde pakker i Buchenwald.

Vi fik god brug for disse pakker, som vi i vidt omfang i nattens mulm og mørke delte ud til russiske børn i lejren.

Nerverne stod efterhånden på hjøkkant blandt danskerne, fordi man havde en fornemmelse af, at andre danskere kunne være sendt til Danmark, og König blev derfor pålagt at gå til lejrkommandanten for at lave vrøvl over, at vi stadig var mange danskere i Buchenwald.

König gik til lejrkommandanten - med skræk i livet - for en henvendelse til kommandanten var så uhørt, at han i et anfald af raseri kunne have skudt König på stedet.

Kommandanten hørte på Königs beklagelser og sparerede ham grinende ud af sit kontor og gav nærmest udtryk for, at König ikke var rigtig klog.

Omkring 1. marts 1945 rejste alle overlevende danskere sammen med de norske studenter - ialt ca. 400 personer fra Buchenwald til Neuengamme i en togtransport, der kom til at vare 6 døgn (afstanden var ca. 500 km).

Rejsen foregik i godsvogne og en enkelt personvogn, hvori af uforklarlige grunde Markamp, König og et par nordmænd var placeret.

Afgangen fandt sted om formiddagen, og da toget kom til Weimar - ikke mange km fra Buchenwald, blev lokomotivet koblet fra, og toget stod natten over på jernbanelinjen ved Weimar.

Man oplevede 5-6 bombeangreb på jernbanelinjen, og togstammen ved siden af danskerne, hvori befandt sig polske og russiske krigsfanger, blev ramt af bomber. Mange blev dræbt, og der gik ild i flere af vognene.

Alarmerne kom og gik med korte mellemrum. Markamp og Larsson skjulte sig hver gang under vognakslerne på en anden vognstamme, og konstaterede næste dag, da det blev lyst, at den vogn, de havde skjult sig under, var fuldt lastet med granater.

König løb sammen med andre hver gang langt bort fra stationen og ud i åbent terræn, men blev hver gang hentet tilbage af SS-erne, og måtte med »Hände hoch« traske adskillige kilometer tilbage til togstammen.

Bomberne haglede ned, og man lærte meget hurtigt på hvilket tidspunkt, man skulle smide sig ned eller søge dækning. Dette bestemte af bombernes lyd gennem luften.

I særdeleshed var nordmændene skrækslagne, hvilket skyldtes, at de havde været sendt til Elsass-Lothringen, hvor de gravede skyttegrave, hvilket skete under bestandig beskydning og bombardementer, således at de havde mange uhyggelige erfaringer.

Det næste stop på rejsen var en by, der hedder Derenburg ca. 8 km før Hildesheim. Efter at vi havde passeret indkørselssignalet til Hildesheim, så lokomotivføreren tilbage og konstaterede, at signalet nu var hejst på »STOP«,

hvorefter han rykkede togstammen tilbage. Stoppet markerede bombeangreb af Hildesheim, og på afstand konstaterede vi massevis af engelske/amerikanske flyvemaskiner, der bombarderede Hildesheim, og da vi senere kom gennem Hildesheim, så vi, at bl.a. hele jernbanetrænet var næsten totalt smadret.

Da vi holdt ved Derenburg, krøb vi også ud af toget, idet vi var nervøse for, at der blandt de angribende maskiner fandtes de såkaldte »Tief-flieger«, hvis opgave var at bombardere og beskyde jernbanetog og -linjer.

En norsk læge, der pudsigt nok hed Normann, og König blev enige om, at de ville forsøge, hvor langt de kunne gå fra Derenburg uden at blive antastet. De nåede kun få hundrede meter udenfor byen, hvor de mødte en politimand, der gennede dem tilbage til jernbanestationen.

Den videre rejse nordpå gik til Nordheim, hvor lokomotivet blev koblet fra, og vi fik besked på, at man skulle holde på stationen natten over. Erfaringer med jernbanestationer, som det fremgår af foranstående, var dårlige, hvorfor König gik over til stationsforstanderen medbringe til Røde Kors-pakker. Stationsforstanderens øjne løb i vand, da han så pakkerne, og han fortalte, at hans kone og børn ikke havde fået ordentlig mad i lange tider. König afsluttede en handel med ham, der gik ud på, at han fik pakkerne, og König fik spændt et lokomotiv for toget, der blev kørt ud af Nordheim, som samme nat blev udsat for bombardement.

Turen gik herefter over Bremen, som vi holdt udenfor på en dæmning, og herfra overværede man et voldsomt bombardement af Cuxhaven.

Efter seks døgn rejse nåede vi til Neuengamme, hvor vi blev sendt til aflusning og afvaskning. Med på rejsen var et par danskere, der var dødsyge. To af dem havde været gennem store operationer og lå med væskestore sår og dårlige forbindelser. Blandt modtagelseskomiteen var danske gestapofolk, og de tog disse dødsyge i arme og ben og ka-

stede dem langt ind i vaskehallen - en grusom form for brutalitet.

I barakken skulle vi være to mand i hver køje, men kort tid efter kom grev Bernadotte på besøg, og herefter fik vi hver sin køje og et lagen.

Man var i Neuengamme i ca. 14 dage, og herunder oplevede vi flere luftangreb rettet mod Hamborg. Man havde godt nok hørt, at man skulle hjemtransporteres, men man var dog i tvivl, idet der kom danskere nordfra til lejren.

Den 18. og 19. marts blev danskerne, der var kommet fra Buchenwald, orienteret om, at vi skulle ud at rejse igen, og at der holdt nogle busser udenfor lejren. Lagerführer Thumann kaldte os sammen og forlangte, at vi skulle skrive under på, at vi aldrig måtte fortælle om vore oplevelser i koncentrationslejrene. Flere af kammeraterne nægtede at skrive under på det. König gjorde dem bekendt med, at de kunne underskrive alt, hvad de fik forelagt af tyskerne, bare man kom ud af koncentrationslejren inden Tysklands sammenbrud. Herefter skrev alle under.

Thumann er senere hængt som krigsforbryder i Rendsborg.

Fra Neuengamme gik turen videre i danske busser nordpå. Man kørte gennem Hamborg, der var totalt udbombet og lå i ruiner. Sent på aftenen kørte vi over grænsen, hvor en række sønderjyder modtog os, og turen fortsatte til Frøslev.

*Georg Andersen
Skr. i Buchenwaldklubben*

Efterlysning

Ved festen den 19. september 1993 i Parolesalen på Nyropgades politistation er min trenchcoat sikkert taget ved en fejltagelse.

Da jeg skulle hjem kl. 22.30, var min frakke taget fra stativet.

Henvendelse Eli Pedersen, Turebyholmvej 12, 4682 Tureby. Tlf. 53-683427.

Jeg er medlem af Buchenwaldklubben og holder af Pigetråd.

Besøg i Prag/Theresienstadt i tiden 2.-9. oktober 1993

Med veloplagte medlemmer fra Landsforeningen Gestapofanger, Sjællandsafdelingen begyndte turen fra Ingerslevgade den 2. oktober kl. 6.30 under kasserer K. Schack Grundahls ledelse med slutopsamling i Solrød syd. Vi var 42 rejselystne, der i Viking Nordturst's nyeste bus kunne sætte kursen mod Gedser.

I den lyse morgen begyndte vi dagen med fællessangen »I østen stiger solen op«. Vi nåede Rostock ved 14.30 tiden og videre mod hotel Berolina i Berlin. Det var netop 50-årsdagen, vi begyndte turen for dem, der blev dernede, og det var på 2-årsdagen for murens fald, vi ankom til Berlin.

Dagen blev markeret ved møder på Alexanderpladsen. Mange hvide telte var opstillet med græsrodsmaterialer, der var mellem 30-35 telte med idealister, som hver havde deres bud på Tysklands fremtid.

Demokrati i mange former!! Orkestret og sangkor samt flammende taler, der blev overdøvet af de kendte berlinerluft m.v. Synes i skyggen af en halv snes opmarcherende politidrykningsbiler. Men ballade overværede vi ikke, det kom senere hørtes fra TV og radio.

2. dag kørte vi til Dresden, vi oplevede virkninger af en motorulykke. Færdselen sagtnedes og gik til sidst i stå, alle køretøjer trak såvel til højre som til venstre, så politi og ambulancer kunne køre hurtigt frem til ulykkesstedet. Det kan vi danskere lære en del af! Opholdstiden små to timer gik med videofilmene »Rasmines bryllup« og »Nitouche«.

Hen under aften nåede vi hotel Axa. Det lå midt i Prag. Her boede vi i 5 nætter. Det var et godt hotel og god mad. Pri-serne i Prag var fantastisk lave.

3. dag. Rundtur i Prag - sluttede på slottet. Guide på engelsk, men vor Doris, indfødt englænderinde, klarede oversættelserne. En uskadet og smuk by, hvor vi kunne bruge flere uger.

4. dag. Højtideligheden i Theresienstadt på mindestedet med engelsk guide, der var god og forståelig. Det gjorde et dybt indtryk hos os alle, og E. Mønsted lagde blomster, og

man tolkede alvorligheden, medens Ebbe sænkede vor fane. Afslutning med sangen »Altid frejdig, når du går«.

Tjekket, en lidelse med over 300.000 dræbte modstandsfolk. Og så dette sted, hvor jøder fra hele Europa blev interneret. Minder, der aldrig må glemmes.

På vejen mod Prag besøgte vi Ledice, en af flere landsbyer, der blev jævnet. Denne by, som afstraffelse for likvidationen af Reichfører Heidrich, udført af eksiltjekere fra London, der var luftlandsat med formålet.

Der blev lagt blomster i mindemuseet, og gennem højtaler fik vi på dansk byens beretning om den frygtelige ulykkes omfang med billeder af ofrene.

5. dag havde vi fri, men alle deltog i en sejltur på Moldau med kaffe og kage. En usædvanlig smuk tur og stemningsfyldt oplevelse og oplysninger om diverse bygningsværker.

6. dag. Udflugt til Karlsbad med de varme kilder og deres helbredende virkning. Alt i sundhed, mudderbade, ansigtsmassage m.v. Ingen benzindrevne rutebiler. Kun de lokale sundhedsbusser havde kørselsadgang til sundhedsklinikkerne m.v.

Om aftenen holdt vi kammeratskabsaften.

7. dag. Hjemad over Berlin, hvor vi tog rundturen et par gange, så ingen skal kunne sige, at vi ikke har fået Berlin at se. Ja, selv muren blev beskuet og så fra bus. Spisningen samme sted som på udturen - fint. Gode værelser og morgenmad.

8. dag gik turen mod Rostock og færgesupermarkedet ved kajen. Vi så videofilmen »Baronessen og benzintanken« færdig - den var så spændende - før vi gik ombord for at handle.

Resten af turen forløb tilfredsstillende, så mange af deltagere siger tak til arrangørerne for en vellykket MINDETUR.

Frede Briksby

GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Repræsentantskabsmøde i Skibelund

Week-enden den 6.-7. november 1993 afholdt Landsforeningen Gestapofangerne repræsentantskabsmøde i Skibelund Krat, et historisk sted, især for gamle modstandsfolk.

Traditionen tro var mange flere medlemmer end repræsentantskabet mødt op, dels for at deltage i repræsentantskabsmødet, dels for at deltage i det gode samvær.

Lørdag eftermiddag afholdtes det årlige møde, alle valg var genvalg, økonomien er i orden, men repræsentantskabsmødet drøftede mange væsentlige spørgsmål.

Et af spørgsmålene var Landsforeningens fortsatte medlemskab af Foreningen Mod Nazisme, der var en meget markant (enstemmig) tilslutning til at Landsforeningen ikke længere kan være medlemmer af en Folkebevægelse, der har centralt placerede personer, vi ikke ønsker at være i stue med.

En anden væsentlig problemstilling var, hvor længe Landsforeningen/Lokalforeninger skal fortsætte. Det er nu, tiden er inde til at skue i hvert fald 5-6 år frem. Der var

en god og konstruktiv meningsudveksling. Kendeteg-nende for Landsforeningen Gestapofangerne er, at der kan føres en meget seriøs debat om fremtiden, det er et spørgsmål, som landsstyrelsen vil arbejde videre med indtil næste repræsentantskabsmøde.

I Landsforeningen Gestapofangerne har man altså ikke økonomiske eller organisatoriske diskussioner, men ideologiske drøftelser, det er gamle modstandsfolks det er kendetegn.

Så mangler der kun at fortælle, at stedet var godt, kulinarisk i top, at ikke alle havde en god seng, at stedet er historisk vigtigt, at det er godt at være sammen med Gestapofanger.

Jeg tror mange mødes igen til næste år, alle vil glæde sig.

Else Drejer

Den nuværende og den tidligere formand, Frode Greve Rasmussen og Kristen Carstensen.
(Foto: Else Drejer)

Deltagere fra »Jyllandskorpset« forsamlet på Nors Hovedgård (Foto: V. Eriksen)

Jyllandskorpset holdt sammenskudsgilde i Nors

Under sommerens stævne med Gestapofangerne i Roskilde den 12.-13. juni var der blandt deltagerne fra »Jyllandskorpset« ønsket fremme om, at vi gerne igen - som i 1989 - ville holde et internt møde på Nors Hovedgaard.

Dette fandt sted i dagene 8.-10. oktober.

Interessen for stævnet var så stor, at vi foruden tilmeldte 17 deltagere, måtte sige nej til adskillige. Som noget særligt bemærkede vi, at fremmødet for sjællandske medlemmer var overvældende.

Det blev et rigtigt sammenskudsgilde med et interessant opbud af specia'iteter til stor glæde for deltagerne.

Ved premieren fredag aften deltog også værtsparret Anna og Alex Bindeballe.

Efter morgenmaden lørdag kørte vi til CF-kasernen i Thisted (nu Beredskabscenter Nordjylland), hvor kasernens nybyggeri blev forevist, og hvor materiellet blev demonstreret. Desværre var det et rigtigt vestjysk øsregnvejr, men det animerede blot til udveksling af endnu flere erindringer.

Lørdag aften blev middagen leveret udefra, og som gæster deltog Dagmar og Villy Mørk Jensen, Sjørring. Sidstnævnte fortalte om oplevelser fra besættelsestiden.

Søndagen stod i opbruddets tegn, men i det forbedrede vejr var det lige, som om man ikke rigtig kunne blive

færdig med at være sammen, men da de fleste havde langt hjem, måtte der jo brydes op, og i løbet af eftermiddagen kunne afleveringen tilendebringes, og Nors Hovedgaard igen forlades efter tre dejlige dage i godt kammeratskab.

Tak for lån til Nors Hovedgaard!!

V. Eriksen

Smidstrup-hytten

Så er tiden kommet, hvor vi skal tilrettelægge ferien for 1994. Huset har i det forløbne år været beboet det meste af året, og da vi også for den kommende sæson venter mange ansøgninger, beder vi kammerater skrive i god tid.

For at komme i betragtning, skal man have været indsat i danske eller tyske fængsler eller koncentrationslejre som følge af aktiv indsats i modstandskampen under besættelsen og være registreret i Frihedsfonden/Sikringsstyrelsen.

Ansøgningen skal indeholde oplysninger om foreningsmedlemskab, hvis foreningen er medlem af Sammenslutningen af danske fanger fra 1940-45 og om fængsel/kz-lejr.

Ansøgning sendes til: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500 Værløse. Tlf. 42 48 56 74.

Juleaften i Ryvangen

- Kl. 16.00 Hjemmeværnet trækker op langs gravene og Mindemuren
- Kl. 16.05 Med fakler tænder Hjemmeværnet lysene på gravene
- Kl. 16.07 Spejderne lægger blomster på gravene
- Kl. 16.09 Axel Lauritzen byder velkommen
- Kl. 16.11 Studentsangerne synger »Alle træer står så stille«
- Kl. 16.14 Cand.polit. hr. Gunnar Dyrberg holder juletalet
- Kl. 16.19 Kransenedlægning, og en spejder beder »Fader Vor«
- Kl. 16.23 Studentsangerne synger »Guds fred med vore døde«
- Kl. 16.28 Axel Lauritzen afslutter højtideligheden, og alle synger sammen med Studentsangerne »Altid frejdig«.

Turen til Auschwitz

Bernadottegården i Roskilde på uforglemmeligt besøg

Lørdag den 30. oktober 1993 kl. 9.00 om morgenen drog 18 medlemmer og 4 bestyrelsesmedlemmer fra Bernadottegården i Roskilde af sted mod Krakow for at besøge Auschwitz.

Bernadottegården havde valgt at tage til Auschwitz for der at forsøge at få den bedst mulige baggrund for pleje af de gamle fanger på Bernadottegården.

Medarbejderne betragtede det ikke som en ferie, men som et kursus, selv om de måtte bruge feriedage til turen. Der var nu heller ikke sat megen tid af til at lege turist.

Første dag forløb gnidningsløst med ankomst til hol-

tellet i Potznan kl. 21.00. En lang rejsedag var slut. Næste dag gik det videre mod Krakow.

Søndag morgen - det var fortsat flot vejr, solen skinne- de fra en skyfri himmel - og vi kørte ud af Potznan for at komme til Krakow så tidligt som muligt.

Hver gang vi kom til en by, så vi mange, mange polakker komme gående med blomster og lys. De skulle på kirkegården. Dagen efter var det helligdag - allerhelgensdag - og alle skulle på kirkegården for at pynte op, sætte blomster og lys, og det var der mange, der gjorde. Det var en oplevelse at se en folkevandring til kirke-

Birkenau »Rejsen ender«

(Foto: Else Drejer)

Birkenau

(Foto: Else Drejer)

gården i hver eneste by.

Vi holdt en pause på en rastepads og fouragerede med vores medbragte spegepølse og leverpostej. Det var hyggeligt. Der var en god stemning og tone medarbejderne imellem.

Så kom vi til Krakow. Vi var måske ikke helt enige med guiden i, hvad vi skulle, og hvorfor vi eventuelt ikke skulle det, men i hvert fald kom vi til det plejehjem, som vi hjemmefra havde fået adressen på for at aflevere kørestole, gangstativer, toiletforhøjere, medicin m.m. - ting som danskere synes er for gammeldags, ikke er rimeligt at anvende længere, men som polakkerne synes er helt fine.

Det gjorde et utrolig stort indtryk på medarbejderne fra Bernadottegården bare glimtvis at se, hvordan plejehjem i Polen er. Nogle af dem havde meget blanke øjne, da de kom tilbage til bussen. - Jo, de medarbejdere har hjertet med.

MANDAG MORGEN - en time tidligere end aftalt - var alle indstillet på, at nu skulle turen gå til Auschwitz. Heldigvis havde vores rejseelskab sørget for at få en usædvanlig god guide, der blev afslappet og rolig, da han hørte, at vi havde tid nok, en

guide, der var i stand til at fortælle om Auschwitz uden at gøre det hverken værre eller bedre.

Turen rundt var for alle en voldsom oplevelse. En medarbejder, der lagde en blomst ved henrettelsesmuren, brød grædende sammen. Besøg i Auschwitz berører alle eller næsten alle. Guiden fortalte om en svensk skinhead, der efter at være vist rundt sagde, at nu ville han overveje de facts, som han havde fået, og senere i svensk fjernsyn fortalte, at Auschwitz ikke har eksisteret, gaskamre ikke eksisteret, og jødeforfølgelser ikke har eksisteret. Sådan vurderede han ikke den danske delegation.

Efter fire timers - godt og vel endda - rundtur, orientering om Auschwitz og Birkenau var der ikke mange, der følelsesmæssigt kunne kapere mere. Det gjorde derfor et stort indtryk, da formanden for Theresienstadt-foreningen, medlem af bestyrelsen Birgit Fischermann, i Birkenau på ruinerne af et af de sprængte gaskamre tændte seks lys, et for hver million jøder, der blev udryddet i Auschwitz og Birkenau.

Guiden fortalte, at Auschwitz, der i dag er en by på 75.000 indbyggere, ikke har mange gamle. De flyttede ef-

ter 2. verdenskrig. De kunne ikke holde ud at bo et sted med så megen ondskab. De unge familier, der nu bor der, ved ikke så meget om, hvad det var, der skete.

Dagen sluttede med at passe på hinanden, tale om, hvad vi havde set og forsøge at slappe af og for medarbejdernes vedkommende til at få en professionel holdning til, hvad det er, deres beboere har oplevet.

Næste dag efter et par timers mulighed for at se det smukke Krakow gik det mod Potznan, overnatning, og videre mod Danmark. Desværre havde først polakkerne besluttet sig for, at man burde vente godt to timer ved den polsk-tyske grænse, og deref-

ter havde tyskerne besluttet sig for, at man burde vente på at få lov til at betale vejskat, så turen hjem blev noget forsinket, men onsdag aften efter fem dage ankommer bussen så til Bernadottegården. Alle var nogle meget kraftige oplevelser rigere - en viden om hvad det var, der skete fra 1940-45, men uden at kunne forstå, at mennesker kunne være så ufatteligt onde.

Som medlem af bestyrelsen synes jeg, at det er utrolig flot, at Bernadottegården bruger sig selv, sine ekstraordinære midler og sin ferie til at sætte sig ind i baggrunden for gamle fangers vilkår.

Else Drejer

Bestyrelsesmedlem i

Bernadottegården, Roskilde

NEUENGAMME

Esbjerg-turen i dagene 25.-29. oktober 1993

Mandag den 25. oktober startede vi 13 personer fra København i en lille bus. Mange havde tilsluttet sig tanken om et møde i Esbjerg - færre havde meldt sig til - formentlig på grund af årets mange arrangementer.

Da bussen intet bagagerum havde, meldte Ejnar Olsson sig til at befordre vore kufferter. Via Odense og Fredericia, hvor yderligere tre blev taget op, ankom vi ca. kl. 15 til hotel Hermitage i Esbjerg.

Tirsdag tog vi til Byhistorisk Arkiv; her fortalte Claus

Jensen, leder af fonden for Historisk Samling fra Besættelsestiden, om dens grundlægger, Palle Schmidt, der selv var aktiv i modstandsbevægelsen, og om fonden, der i 1986 blev oprettet til drift af samlingen i Byhistorisk Arkiv.

Besøg af bylederen

Vi så den meget interessante og righoldige samling af dokumentationsmateriale fra besættelsestiden, medens Børge Laursen flittigt brugte

Den nuværende og tidl. formand Forde Greve Rasmussen og Kristen Carstensen

(Foto: Søs Lærche)

sit videokamera.

Turen gik derpå til Gravlund, hvor Frantz Gertsen og Hans Knabe nedlagde kranse ved monumentet for modstandsfolk og ved mindeparken for de allierede flyvere.

Vi tog herfra til Fiskeri- og Søfartsmuseet, hvor vi indtog vores frokost og så saltvandsakvariet og samlingen af skibe.

Om aftenen fortalte tidligere byleder Frantz Gertsen om modstandsarbejdet i den under besættelsen nærmest befæstede by, om de mange miner, der blev udlagt af tyskerne og om de utroligt mange vinduer, der sprængtes, da de efter rydningen ved et uheld sprang i luften.

Onsdag gik turen til EOS, Esbjerg Oilfield Service, hvor direktør Henning Kruse berettede om sit selskabs stiftelse og om dets mange aktiviteter inden for service og skibsbygning.

Bagefter var vi ude at se en af arbejdspladserne, hvor en hotelplatform var under bygning, bl.a. i en af de haller, der tidligere er blevet brugt ved byggeriet af broen over Storebælt.

Efter rundvisningen kørte vi over Hjerting til frokost på Marbækgård og fortsatte derpå gennem det smukke vestjyske landskab til Blåbjerg Plantage og tilbage over Varde til hotellet.

Vi så på redningsskibe

Torsdag besøgte vi ES-vagten, hvor vi sammen med direktør Ole Andersen så på redningsskibe. Vi var ombord i ES-Delta, hvor vi blev vist rundt og beså installationerne.

Bådene transporterer besætningerne til boreplatformene og ligger så stand by der. Bådene har en hel hospitalafdeling, en gummibåd til redning af »mand over bord« og en hvalkanon til at skyde en line over til både, der driver for nær platformene. ES-vagten havde bl.a. deltaget i redningen af 49 mand fra en skotsk platform.

Senere så vi en videofilm om arbejdet, inden vi fik frokost, hvor både Ole Andersen og Henning Kruse var værter.

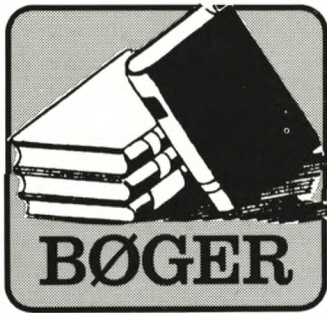
Om eftermiddagen var vi en tur i byen, og om aftenen

havde vi en absolut vellykket kammeratskabsaften, hvor vi også fik en svingom.

Hjemturen startede den 29. med en dejlig tur rundt i landskabet omkring Vejleådal - Egtved kirke - Tørskind grusgrav med Robert Jacobsens skulptur - Møllemarkshus traktørsted, hvor vi spiste frokost, derefter over Odense til København.

Det var en yderst vellykket tur, måske fordi alle, der deltog, var virkeligt interesserede i hele programmet. Vi lærte hinanden godt at kende og var glade for at turen blev gennemført, selv om vi kun var 16 deltagere.

Clara Lynge

Ny kollegiebog

4. Maj kollegiernes betydnings som mindesmærker for de faldne i frihedskampen understreges gennem de navne, der er knyttet til hvert af de godt 400 værrelser i de ni 4. Maj kollegier.

Kollegiet i Aabenraa har markeret en gennemgribende modernisering med en både smuk og velskrevet bog om kollegiets historie og med biografier om de 39, hvis navne er knyttet til værrelserne.

Bogen er skrevet af fhv. kommunaldirektør Erik Haugbølle, og han har haft en heldig hånd med i hver enkelt biografi at finde de egenskaber, som karakteriserede hver enkelt indsats i frihedskampen.

Hertil kommer selve kollegiets historie, som er interessant læsning, og som tillige tegner et billede af overlæge Jens Wollesen (1889-1975), som efter modstandskamp og tysk fangenskab øvede en energisk indsats i Frihedsfonden og i kollegiets byggekomité.

I redaktion og udstyr supplerer »Et monument for friheden« på bedste måde en til-

svarende bog »46 navne« fra 4. Maj kollegiet i Aalborg (1959), Hakon Stephensens »Et krigsmonument« (1978) og N.A.Eigenbroths »4. Maj« (1991).

Bøgerne er i samme format og i samme udstyr og vil kunne danne skole for tilsvarende projekter for de øvrige kollegier og måske også for Frihedsfonden, som snart vil kunne markere 50 års idealistisk og effektivt arbejde for frihedskampens ofre.

»Et Monument for Friheden«

125 kr. 4. Maj Kollegiet, Møllemærsk 1, 6200 Aabenraa.

Eig.

Mindeord

Ole Felding

Ole Felding, skovej, fhv. kommandørkaptajn, Glatvedvej 5, Balle på Djursland, blev 72 år.

Han var fra Borup på Sjælland og aktiv i modstandsbevægelsen under krigen. Den 29. august oplevede han som søløjtnant på flådens skibe. Han blev sendt til Esbjerg, hvor han ledede havneforsvaret med henblik på at lede det i tilfælde af engelske forsøg på landgang. Han var jo artilleriuddannet. Han flygtede til Sverige den 16.11.1943, men kom et år efter illegalt tilbage til Danmark.

Han fik en strålende karriere i det danske søværn og var bl.a. en periode militærat-taché i Washington. For snart 20 år siden forlod han forsvaret og blev skovbrugs- og landmand på Djursland.

Aksel Heltoft

Han har nu sagt farvel til os, og han nåede kun at blive 71 år.

Vi mødtes i Neuengamme, da alle deporterede danske og nordmænd samledes dér. Han var ung og studerende og blev taget af Gestapo, da han sammen med sin kæreste Bente Hammerich redigerede og udsendte det illegale blad »Folk og Frihed«.

Han var søn af skoleinspektør Th. Heltoft, Haslev, og hans bøger til danskundervisningen havde jeg brugt i flere år og med stor glæde.

Og Bente var datter af Borghild Hammerich, der var gift med Carl Hammerich. Sammen organiserede de to Danmarks hjælp til Norge i årene 1942-45. Som udslag af, at nordmændene i høj grad værdsatte hendes indsats, blev hun i 1945 æresdoktor ved Oslo Universitet og generalsekretær for Fondet for »Dansk-Norsk Samarbejde«.

Aksel Heltoft kom hjem til Danmark gennem Bernadotte-aktionen. Han skrev i 1948 novellesamlingen Polakken, der bl.a. indeholder tre mytiske koncentrationslejrfortællinger. I den ene novelle bliver en polsk fange mishandlet. Det foregik i værkstedsskælderens under stenbygningen i Neuengamme, men så kom Jesus vandrende lyslevende hen til den polske fange.

Mange har siden udtrykt deres undren over, at han tør skrive, at Jesus kom lyslevende til stede.

Under krigen var han medredaktør af antologien »Der brænder en ild«.

I fire år var han lektor i Stockholm, og i årene 1955-92 var han leder af Schæffergården i Gentofte, Fondet for Dansk-Norsk Samarbejdes kursusejendom.

I 1979 blev han fondets generalsekretær.

F-k

ADRESSE- LISTE

SAMMENSLUTNINGEN AF DANSKE FANGER FRA FRIHEDSKAMPEN 1940-45

Fmd.: Jakob Jensen, Højager 12,
3230 Græsted. 42 29 19 41.
Skr.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500
Lille Værlose. 42 48 56 74.
Kass.: Bernth Johannesson, Jacobysallé 16,
2th., 1806 Frederiksberg C, 31 31 86 86.
Bestyrelse: Villy Karlsson, Helge Kierulff,
Hans Andersen, Else Drejer, Birgit Fischer-
mann, Villy Jensen, Peter Møller Madsen,
John Nielsen, Birgit Lærche og Lilian Olsen.

BUCHENWALD-KLUBBEN

Fmd.: Hans Andersen, Sløsselvej 19, 4894
Øster Ulslev 53 86 55 59.
Kass.: Ernst Steen, Vendersgade 6, 1363
København K 33 12 85 95.
Sommer: Møststien 6, Vester Lyng, 4500 Ny-
købing S. 53 41 01 20.

Odense: Carl Aage Hansen, Kærmindevej
25, 5000 Odense. 66 12 71 99.

Århus: Fmd.: Knud Andreassen, Stenbjerg
Kirkevej 6, 7752 Snedsted. 97 93 83 11.
Kass./skr.: Niels Vognsen, Stokrosevej 21,
8330 Beder, tlf. 86 93 61 38.

Aalborg: Fmd.: Chresten Stendahl, Rindda-
len 33, 9550 Mariager, tlf. 98 54 14 26.
Kass.: Henry Jensen, Østerled 44, 9370
Hals, tlf. 98 25 18 56.

DACHAU-KLUBBEN

Fmd.: John Nielsen, Margrethevej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge. 42 40 50 87.
Kass.: Ernst Nielsen, Strandagervej 9, Mun-
kerup, 3250 Gilleleje. Giro 6 45 87 18. tlf. 49
71 86 59.

LANDSFORENINGEN ERHVERVSHÆMMEDE FRA FRIHEDSKAMPEN

Fmd.: Bernth Johannesson, Jacobys Allé 16,
2.th., 1806 Frederiksberg C. 31 31 86 86.
Kass.: Richard Tue Andersen, Randersvej
75, 8200 Århus N. 86 16 92 42. Giro 5 43 27
23.

Omegnsafdelingen:

Fmd.: John Nielsen, Margrethevej 28, Ejby,
4070 Kirke Hyllinge, 42 40 50 87.
Kontoret: Kongevejen 252, 3.sal, 2830 Vi-
rum. 42 85 58 98. Giro 8 81 17 88. Kontortid
for sociale sager: Tirsdag 10-12. Sommerfe-
rie: 3/6-31/8.

Esbjerg afd.: Fmd.: Marius Jensen, Jagt-
vænget 22, Hjerting, 6710 Esbjerg V. 75 11 64
18.

Kontor: Centret, Skolegade 54, 6700 Es-
bjerg. Åbent hver onsdag kl. 14-17.

Sydøstjysk afd.: Fmd.: Jens Jac. Jensen,
Frederik den III vej 3, st, 7000 Fredericia. 75
92 54 57.

Kontor: Vendersgade 28, tlf. 75 93 29 73,
åbent tirsdag 14-16.

Kolding: Kontor: Staldgården.

Åbent torsdag kl. 14-16. 75 53 18 84.

Odense afd.:

Fmd.: Minna Dahl, Præstegårdsvænget 16,
5210 Odense NV. 66 13 80 10.

Kass.: Ruth Gjersing, L.A. Ringsvej 92, 5230
Odense M, tlf. 66 14 27 16.

Syddjys afd.: Fmd. og konsulent: Hjarne
Ditlevsen, Løkketoften 15, 5700 Svendborg.
Kontor: tlf. 62 20 15 52 (bedst kl. 08.00-
11.00).

Sjællands afd.: Fmd.: Mogens Henrik Niel-
sen, Nystedvej 14, Veddelev, 4000 Roskilde.
46 75 77 13.

Kass. Villy Jensen, Lindevej 12, 3250 Helsin-
ge. 48 79 15 91.

Aalborg afd.: Fmd.: Børge Dahl, Herskind-
sgade 9, 9000 Aalborg, 98 12 84 92.

Kontor v/ Børge Jensen, Østerbro 38, 9000
Aalborg. 98 12 16 19. Åbent torsdage 12-17.
Åbent for kammeratligt samvær torsdag 14-
17.

Århus afd.: Fmd. Wilfred Thomsen, V. Stuc-
kenbergsvej 25 st, 8210 Aarhus V, tlf. 86 10
41 25.

Kass. Carlo Hansen, Randersvej 518, 8380
Trige, tlf. 86 23 17 35.

Centrets adresse: Skovvangsvej 220, 8200
Århus N. 86 16 91 18 i åbningstiden: Tirsdag
og torsdag kl. 10-12.

LANDSFORENINGEN GESTAPOFANGERNE

Fmd.: Frode Greve Rasmussen, Lyngdalvej
18, 8500 Grenaa, tlf. 86 30 90 76.

Kass.: Else Bentzen, Nørre Boulevard 62,
8900 Randers, tlf. 86 42 69 61, Giro 207 13
04.

Randers afd.: Fmd.: Frode Greve Rasmus-
sen, Lyngdalvej 18, 8500 Grenaa. 86 30 90 76.

Kass.: Ejnar Hulten, Møllevej 69, Hornbæk,
8900 Randers. 86 41 81 81.

Sjællands afd.: Fmd.: Axel Lauritzen,
Lundtofteparken 42, 2 tv. 2800 Lyngby.
42 88 12 42. Sommer: 42 65 05 11.

Kass.: Kaj Schack Grundahl, Tranevej 14,
2670 Greve. 42 90 16 00. Giro 170 30 72.

Århus afd.: Fmd. Edith Johansen, Sand-
kåsvej 2, 8210 Aarhus V, tlf. 86 15 73 15.

Kass.: Henning de Place, Jordbrovej 23,
8200 Århus N, 86 10 17 41, giro 127 64 92.

FORENINGEN AF GESTAPOFANGER FRA BESÆTTELSEN

Fmd.: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128, 3500
Lille Værlose. 42 48 56 74.

Kass.: Salle Fischermann, Toftekærsvvej 28
C, 2820 Gentofte. 31 65 89 90.

HANNOVER-STÖCKEN

Fmd.: Peter Møller Madsen, Sjælør Boule-
vard 12, 2.tv., 2450 Kbh. SV. 31 16 60 98.

Kass.: Carl Adolf Sørensen, Egernevej 24,
8270 Højbjerg. 86 27 23 47.

HORSERØD

Fmd.: Villy Karlsson, Toftekærsvvej 116, 2860
Søborg. 39 69 86 62.

Kass.: Kaj Birkemose Petersen, Gl. Køge
Landevej 251B, I-dør 2., 2650 Hvidovre. 31
49 20 62.

NEUENGAMME-FORENINGEN

Fmd.: Helge Hansen, Hovedgaden 38, 4350
Ugerløse, tlf. 53 48 80 09.

Kass.: Søster Lærche, Immerkær 25, 2.tv.,
2650 Hvidovre. 31 75 58 03.

RAVENSBRÜCK-GRUPPEN

Astrid Blumensaadt, Carlsgade 5, 5000
Odense C. 66 12 79 08.

SACHSENHAUSEN-FORENINGEN

Fmd.: Peder Søgård, Amerikavej, 7.4. th.,
1756 København V. 31 23 02 14/55 44 10 32.

Kass.: Emmy Eskildsen, Nansensgade 22,
5000 Odense C. 66 11 92 52.

Odense: Evald Lægteskov, Granparken
128, 5240 Odense NØ. 66 10 24 15.

STUTTHOF-FORENINGEN

Fmd.: Helge Kierulff, Kidhøj 10, 2880 Bag-
sværd. 42 98 11 77.

Kass.: Hertha Berthelsen, Landlystvej 72,
2650 Hvidovre. 31 75 97 13.

THERESIENSTADT-FORENINGEN

Fmd.: Birgit Krasnik Fischermann, Fredens-
vej 1 A, 3. th., 2920 Charlottenlund. 31 63 82
55.

Kass.: Heinz E. Hess, Elverhøjvej 1 C, 2730
Herlev. 44 94 44 41.

Frihedsfondens postadresse er: Æbelø-
gade 1 st, th., 2100 København Ø. Telefon 39
27 35 00. Åbent tirsdag, onsdag og torsdag
kl. 10-15.

FERIEMULIGHEDER:

Anholt: Ejers af De Erhvervshæmmede. 12
senge. Adresse: 4. Maj-huset, 8582 Anholt
by. Henv. til S.E.F. Skovvangsvej 220, 8200
Århus N. Telefon 86 16 91 18, i kontortiden
eller Rich. Tue, 86 16 92 42 (sommerhus 86
55 84 64) Ansøgning om ophold i højsæso-
nen skriftligt senest den 1. februar.

Kegnæs: Ejers af Kammeraternes Hjelpe-
fond. Se øverst bladets side 2.

»Nors Hovedgård«: Selvejende institution.
12 senge. Adresse: Hindingsvej 38, Nors,
7700 Thisted. Henv.: Alex Bindeballe, 97 98
11 95.

Smidstruphytten: Ejers af Foreningen af
Gestapofanger fra Besættelsen. 4 senge.
Henv. til: Solveig Skjøtt, Dalsø Park 128,
3500 Lille Værlose. 42 48 56 74.